

Párhuzamok Eckhart Tolle és Thomas Keating spirituális tanításában

Jelige: FLO 335

A dolgozat lezárva: 2014. április 29.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	3
2. Eckhart Tolle spirituális tanítása	5
2.1. Élete	5
2.2. Tanítása	6
3. Thomas Keating OCSO tanítása a kontemplációról	12
3.1. Élete	12
4.1. Tanítása	12
4. Eckhart Tolle és Thomas Keating tanításának összevetése és értelmezése a keresztény teológia fényében	18
5.1. Az idő mint kronosz	18
5.1.1. Eckhart Tolle és Thomas Keating időfelfogása Arisztotelész időértelmezésének fényében	21
5.1.2. Eckhart Tolle és Thomas Keating időfelfogása Szent Ágoston időértelmezésének fényében	25
5.2. Az idő mint kairosz	30
5.3. Kegyelem és szabadság	34
5. Következtetések	40
Irodalomjegyzék	42

1. BEVEZETÉS

Eckhart Tolle korunk egyik legnépszerűbb spirituális tanítója: könyvei az eladási listák élén állnak, világszerte tart előadásokat és lelkigyakorlatokat, internetes szemináriumait milliók kísérik figyelemmel. Látható, hogy esetében nem egy elszigetelt, hanem egy igen jelentős spirituális jelenséggel állunk szemben, amelyre a keresztény teológiának mindenképpen reflektálnia kell. Ez a reflexió azért is különösen fontos és időszerű, mert bár Eckhart Tolle nem kapcsolódik semmilyen valláshoz, tanításai mégis több ponton hasonlóságot mutatnak a kereszténységgel, elsősorban a keresztény szemlélődés, kontempláció hagyományával.

Eckhart Tolle tanítására eddig nem történt szisztematikus keresztény teológiai reflexió. Dolgozatommal – annak szerény lehetőségeihez mérten – ezt a hiányt igyekszem valamelyest pótolni. Az Eckhart Tolle nézeteire való, mindenre kiterjedő keresztény teológiai reflexió természetesen meghaladja egy TDK-dolgozat kereteit, ezért írásomban ennek a hatalmas problémakörnek csak egy kis szeletét kívánom vizsgálni. Össze kívánom vetni Eckhart Tolle tanítását Thomas Keating OCSO, trappista szerzetesnek a kontemplációról alkotott nézeteivel és gyakorlati útmutatásával, feltárva a párhuzamokat a két szerző gondolatai között.

Ellenvetésként elhangozhatna, hogy az összehasonlítás alanya miért éppen Thomas Keating, miért nem a keresztény kontemplatív hagyomány valamely klasszikusa, mint például Evagriosz Pontikosz, Eckhart mester vagy *A Megnemismert felhője* című könyv? Választásom nem véletlenül esett Keatingre. Keating ugyanis – akárcsak Eckhart Tolle – kortárs szerző, aki spirituális tanítását a mai kor nyelvén fogalmazza meg. Például mind Tolle, mind Keating a lelkiességben helyet biztosít a pszichológia tudományos eredményeinek, és a lelki élmények leírására pszichológiai terminusokat is alkalmaz. Ez nyilvánvalóan nem igaz az ókori és középkori auktorokra. Két kortárs szerző összehasonlítása aktuális és „izgalmas” tanulságokkal is szolgál. Például választ adhat arra a napjainkban igencsak időszerű kérdésre, hogy a manapság egyre inkább növekvő spirituális igény kielégítésére képes-e az egyház bevett tanítása? Indokolt-e a spirituális élményeket az egyházon kívül keresni vagy sem? S vajon azok, akik ezeket az élményeket az egyházon kívül keresik, rossz úton járnak-e, vagy pedig vannak „logoszcsirák” a kereszténységen kívüli spirituális tanításokban is?

Itt kell leszögezmem, hogy dolgozatom tárgya az Eckhart Tolle és Thomas Keating tanítása közötti hasonlóságok, párhuzamok feltárása. Természetesen különbségeket is találunk

szép számmal. Ez a dolgozat azonban nem vállalkozhat arra, hogy mindenre kiterjedő teológiai reflexió legyen Eckhart Tolle tanítására, ezért jelen írás vizsgálódási körét Eckhart Tolle és Thomas Keating nézetei közötti hasonlóságok feltárására korlátozom.

Elsőként bemutatom Eckhart Tolle és Thomas Keating spirituális tanítását. Ezt követően a további vizsgálatot arra fókuszálom, hogy összevetsem Eckhart Tolle, Thomas Keating és a katolikus teológia véleményét három területre vonatkozóan: az idő mint *kronosz*, az idő mint *kairosz*, illetve a szabadság és a kegyelem szerepe a „megvilágosodásban”. Az időre vonatkozó vizsgálódást az teszi indokolttá, hogy az idő témája az Eckhart Tolle-i spirituális tanítás kulcsa.¹ A kegyelemnek és a szabadságnak a lelki átalakulásban játszott szerepét pedig azért fontos tisztázni, mert Eckhart Tolle lelkeségi tanítása felveti az önmegváltás lehetőségességének gyanúját. A dolgozat ezt követően a konklúziók levonásával zárul.

¹ A gondolatokról alkotott nézete mellett. Tolle és Keating véleménye a gondolatokról azonban olyannyira nyilvánvalóan egyezik, hogy ennek bizonyítása nem igényel külön vizsgálódást.

2. ECKHART TOLLE SPIRITUÁLIS TANÍTÁSA

2.1. Élete²

Eckhart Tolle 1948. február 16-án született Ulrich Leonard Tolle néven Németországban, a Ruhr-vidéki Lünenben. 13 éves korában édesapjával Spanyolországba költözött. 19 évesen Angliába ment tanulni. A Londoni Egyetemen diplomázott, majd a Cambridge-i Egyetemen végzett posztgraduális tanulmányokat, és dolgozott mint kutató. Gyermek- és ifjúkorát beárnyékolta a depresszió és a mélységes lelki szenvedés, amelynek hatására az öngyilkosság gondolta foglalkoztatta.

Lelki átalakulása, megvilágosodása ezeknek a pszichés gyötrelmeknek következtében történt. 1977-ben, 29 éves korában egy éjszaka szenvedései közepette a következőt mondta magában: „Nem élhetek magammal tovább!” Ezt a kijelentést rendkívül érdekesnek találta: ezek szerint létezik egy „én” és egy „magam”? A kettő közül vajon melyik a valódi? Másnap reggel felébredve tökéletes lelki békét érzett magában.³

Ez a béke annyira magával ragadta, hogy hónapokon keresztül munkanélküliként és hajléktalanként élt teljesen belemerülve a lelki békébe és a lét örömébe. Később tanulmányozni kezdte különböző keleti és nyugati misztikusok írásait, hogy megértse a benne lezajlott lelki átalakulást, majd lelkigyakorlatokat kezdett tartani. Így vált spirituális tanítóvá.

1995-ben a kanadai Vancouverbe költözött. Itt foglalta tanítását könyvbe, amely 1997-ben jelent meg *A most hatalma* címmel. A könyv néhány éven belül bestseller lett, és 2008-ig 33 nyelvre fordították le. Második nagyobb lélegzetű könyve, az *Új Föld* szintén rendkívüli sikert aratott. Mindeközben pedig világszerte tartott, tart előadásokat, lelkigyakorlatokat, akár interneten keresztül is. Ez utóbbiakat milliók kísérték, kísérik figyelemmel.

² Eckhart Tolle életéről nagyon keveset beszél könyveiben és előadásaiban. Ugyancsak rendkívül szűkszavúak a könyvei függelékéeként (TOLLE, Eckhart: *A most hatalma*. Útmutató a megvilágosodáshoz, Agykontroll Kft, Budapest, 2001, külső borító. TOLLE, Eckhart: *Megszólal a csend*, Agykontroll Kft, Budapest, 2003, 117. o. TOLLE, Eckhart: *Új Föld*. Ráébredni életed céljára, Agykontroll Kft, Budapest, 2006, 283. o.), illetve saját honlapján (About Eckhart Tolle. <http://www.eckharttolle.com/about/eckhart/> Letöltés ideje: 2013. november 1.) olvasható életrajzok is. Ezért életének rövid ismertetéséhez a könyveiben és előadásaiban található fragmentumok illetve a rövid életrajzok mellett az angol nyelvű Wikipédia „Eckhart Tolle” szócikkét (Eckhart Tolle. http://en.wikipedia.org/wiki/Eckhart_Tolle Letöltés ideje: 2013. november 1.) használtam fel.

³ TOLLE, E.: *A most hatalma*, i. m. 13–15. o.

2.2. Tanítása

„Az igazi spirituális tanítónak a szó hagyományos értelmében nincs tanítanivalója. Nincs semmije, amit neked átadhatna, amit átnyújtva te többé válhatnál: új információja, hite vagy viselkedési szabálya.” „Nem mondhatok neked semmi olyan spirituális igazságot, amelyet mélyen belül ne tudnál már te magad is” – mondja Eckhart Tolle.⁴ Valóban: Eckhart tanítása annyira egyszerű, hogy összefoglalható csupán két mondatban: Szabadulj meg a gondolatoktól! Éld meg legteljesebben a jelen pillanatot, a mostot! Sőt, ha alaposabban szemügyre vesszük, ez a két gondolat is valójában csupán egy: mivel – amint ezt később látni fogjuk – a gondolkodás felfüggesztése és a jelen pillanat megélése szorosan összefügg.⁵

Eckhart Tolle főműve, melyben tanítását alaposan kifejti, *A most hatalma* (1997). Ezen művének kompendiuma *A most hatalma a gyakorlatban* (2001).⁶ *A most hatalmában* kifejtett tanításokat járja körül újra, mélyíti el és alkalmazza új területeken az *Új Föld* (2005) című művében. *Megszólal a csend* (2003) című, aforizmákban írt könyvecskéje fejti ki a legtömörebben, ugyanakkor a legexpresszívebben tanítását. Írásba foglalt tanításának jobb megértéséhez hozzájárulnak az előadásairól, lelkigyakorlatairól készült filmfelvételek.⁷

Az emberek – mondja Eckhart Tolle – nem azonosak azzal, aminek gondolják magukat.⁸ Mi, emberek ugyanis hajlamosak vagyunk gondolkodásunkkal, illetve ún. formaidentitásunkkal azonosítani magunkat. A formaidentitás önmagunkról alkotott képünk, amelybe beletartozik aktuális élethelyzetünk, magunkról alkotott elképzeléseink és hiedelmeink, társadalmi pozíciónk, múltbéli élettörténetünk és annak értelmezése, elért sikereink és kudarcaink, vagyoni és társas helyzetünk, magunkévá tett csoportidentitások, mások rólunk alkotott véleménye, kedveléseink és ellenszenveink, érzelmeink stb.⁹ Már a felsorolásból is nyilvánvaló, hogy a formaidentitás pusztán gondolataink terméke. Hisz mindezek a dolgok nem rendelkeznek önmagukból fakadó erővel és képességgel arra, hogy meghatározzák személyiségünket, csak a mi – többnyire tudattalan – „jóváhagyásunkkal” képesek erre. A formaidentitás tehát nem független saját szubjektív értelmezésünktől, éppen ezért gondolati produktum. Nem alkothatja lényegünket, s nem vagyunk azonosak

⁴ TOLLE, E.: *Megszólal a csend*, i. m. 5. o. TOLLE, E.: *A most hatalma*, i. m. 17. o.

⁵ TOLLE, E.: *A most hatalma*, i. m. 36. o.

⁶ TOLLE, Eckhart: *A most hatalma a gyakorlatban*. Nélkülözhetetlen tanítások, meditációk és gyakorlatok a pillanat erejének felismeréséhez, Édesvíz Kiadó, Budapest, 2008.

⁷ Többek között: TOLLE, Eckhart: *Az örökkévaló megérintése*, Agykontroll Kft., Budapest (6 DVD). TOLLE, Eckhart: *Csend a világ közepén*. Findhorn-lelkigyakorlat, Édesvíz Kiadó, Budapest, 2007 (könyv + 2 DVD). TOLLE, Eckhart: *A jelenlét művészete*. <http://www.eckharttolle.hu/news.php?extend.57> Letöltés ideje: 2014. február 1.

⁸ TOLLE, E.: *Új Föld*, i. m. 173–174. o.

⁹ TOLLE, E.: *A most hatalma*, i. m. 46–47. o.; 127. o. TOLLE, E.: *Megszólal a csend*, i. m. 31. o.

formaidentitásunkkal.¹⁰ Ugyanakkor gondolkodásunkkal sem vagyunk azonosak, mert a gondolkodást megelőzi az, aki gondolkodik.¹¹ Egy lépéssel továbbmenve: a gondolkodót is megelőzi a gondolkodó léte.¹² Gondolkodásunk és formaidentitásunk tehát nem-valós-ént alkot, amelyet Tolle egónak nevez.¹³

De ha nem vagyunk azonosak sem azzal, amit magunkról gondolunk, sem magával a gondolkodással, akkor kik vagyunk? Eckhart szerint a gondolatok zaja mögötti belső csend, a tiszta tudatosság, saját létem tudata, az „ÉN VAGYOK”¹⁴ tudata vagyunk.¹⁵

A legtöbb ember azonban nincs kapcsolatban saját lényegével, mert elrejti azt előle a gondolkodás „paravánja”.¹⁶ Eckhart nem a gondolkodást, hanem a gondolkodással való azonosulást kárhoztatja.¹⁷ A gondolkodás ugyanis eszköz, amellyel életünkben problémákat oldunk meg. Amikor azonban a gondolkodás szüntelenné válik, akkor az káros, „mentális zajjává” lesz. Ezt az állapotot Tolle a megszállottsághoz vagy a skizofréniához hasonlítja. A legtöbb ember ebben a „skizofrén” állapotban van: szüntelen és legtöbbször felesleges monológokat mond belül, vagy éppen dialogizál saját magával.¹⁸ A gondolkodás káros mivolta abban áll, hogy elkülönültséget teremt. Elkülönít saját magamtól, más emberektől, más létezőktől, a Léttől, Istentől.¹⁹ A gondolkodás ugyanis mindent „megcímkéz”: fogalmi elemezéssel kiüresíti, definíciókba szorítja,²⁰ szimpátia és antipátia szerint kategorizálja a létezőket, ezzel minden rajta kívülít, sőt még saját magát is tárggyá fokoz le. Megteremti a szubjektum és objektum szembenállását,²¹ és megtöri a Lét egységét.²² A gondolkodás által kergetett illúzió, hogy a gondolatok képesek tartalmazni az Igazságot.²³ Ez azonkívül, hogy tovább fragmentálja a Létet,²⁴ identitást is teremt: a „nekem igazam van” illúziója

¹⁰ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 96–97. o.; 99. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 31–33. o.; 59–60. o.; 83–91. o.

¹¹ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 31–32. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 194–195. o.

¹² TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 54–56. o.; 63. o.; 221–223. o.

¹³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 27. o. Eckhart Tolle írásai és előadásai nem filozófiai vagy pszichológiai fejtegetések – noha kétségtelenül mély filozófiai és pszichológiai megalapozottsággal és relevanciával bírnak –, hanem spirituális tanítások. Ezért a terminusokat sokkal szabadabban használja, mint az említett diszciplínák. Vö. TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 17–18. o. Ebből kifolyólag dolgozatomban fogalomhasználata is viszonylag szabad.

¹⁴ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 11. o.

¹⁵ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 130. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 11–16. o. TOLLE, E.: Új Föld, 27. o.

¹⁶ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 115. o.

¹⁷ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 48–49. o.

¹⁸ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 22–24. o.

¹⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 97. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 123–125. o.

²⁰ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 29–31. o.

²¹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 164–165. o.

²² TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 183. o.; 251–252. o.

²³ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 20–22. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 23. o.; 69–70. o.

²⁴ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 256. o.

elválaszthatatlan az „ő téved” illúziójától, mely megteremti az „én/mi” és az „ők” elkülönültségét.²⁵ Így válik Tolle szerint a gondolat által uralt elme, a gondolkodással azonosult hamis én minden emberi konfliktus legvégső okává – a családi veszekedésektől a népirtásokig.²⁶

További negatívumok is származnak abból, hogy a gondolkodás teremtette hamis én, az ego az elkülönültség állapotában van. A minden egyéb létezőtől elkülönült ego fenyegetve érzi magát. Az elkülönültségben élő ego arra kényszerül, hogy állandóan megvédje önazonosságát: minden rajta kívüli potenciális veszélyforrás rá nézve.²⁷ Az ego folyamatos defenzívában van, és alaphangulata a félelem és szorongás.²⁸ Ugyancsak az elkülönültség az oka, hogy az ego sosem érezheti magát teljesnek, egésznek, tökéletesnek. Mindig valami rajta kívüli dologtól várja, hogy teljessé tegye: karrier, hírnév, több pénz, nagyobb ház, több tudás, ideális partner stb. Ez a szokványos emberi állapot: a mindig többre és jobbra vágyás. Látható, hogy ahogyan az ego számára a rajta kívüli létezők a gondolkodás szintjén tárgyakká válnak, úgy a praxis szintjén is azzá lesznek. Az ego számára a létezők egyetlen célja az ego megerősítése, teljessé tétele.²⁹ Nem kivételek ez alól az emberi kapcsolatok sem: az ego által uralt személy kapcsolatai önzésen és nem a másik személy tiszteletén alapulnak.³⁰

Az ego önbeteljesítésre való hasztalan törekvése az egyik oka annak, hogy a gondolkodás megteremti az időt. Az ego ugyanis sosem érzi jól magát a jelenben, a mostban, mivel még nem érzi magát kiteljesedettnek, tökéletesnek. A tökéletesség elérését, a kiteljesedést egy jövőbeli időpontba képzei: „ha majd elvégeztem ezt”, „ha majd elérem azt”, „ha majd bekövetkezik amaz”.³¹ Mivel a külső dolgok nem tehetik teljessé az egót, ezért ez a kívánt jövőbeli pillanat sosem fog elérkezni.³² Mindig feszültség van a nem kielégítő jelen és a kielégülést ígérő, ám sohasem elérkező jövő között. Ez a feszültség fájdalommal jár. Az ego tehát az idővel együtt szenvedést is teremt.³³ A múlt nemkülönben gondolati produktum. Az

²⁵ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 35. o.; 107–108. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 66. o.

²⁶ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 15–19. o.; 67–69. o.; 71–73. o.; 75–76. o.; 115–116. o.

²⁷ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 44. o.

²⁸ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 32. o.; 150–151. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 108–109. o.

²⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 34–35. o.; 46–47. o.; 153–156. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 37–41. o.; 44–50. o.; 78–79. o.

³⁰ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 33–34. o.; 125–138. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 79–82. o.; 86. o.

³¹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 27–28. o.

³² TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 123–125. o.

³³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 36. o.; 59. o.; 74–79. o.

ego nincs kapcsolatban az igazi én identitásával – ami a lét –, s ezért szüksége van a múltra, mert múltbeli tetteiből, életeseményeiből eredezteti identitását.³⁴

A múlt és a jövő Tolle szerint egyaránt illúzió. Az egyetlen létező valóság a jelen. Hajlamosak vagyunk úgy elképzelni az időt, mint egymást követő pillanatok láncát. E szerint az elképzelés szerint voltak múltbeli és lesznek jövőbeli pillanatok. Eckhart szerint valójában egyetlen pillanat létezik, a most, az örök jelen. Minden múltbeli pillanat valamikor most volt, és minden jövőbeli pillanat egyszer szükségképpen mostként fog megjelenni. Nem is lehet ez másként. Ha a múltra vagy a jövőre gondolok, azt is mindig most teszem.³⁵ Tehát mind az objektivitás, mind a szubjektivitás szintjén csak egyetlen pillanat létezik, az örök most. Miért érzékeljük mégis azt, hogy az idő múlik, miért van egyáltalán fogalmunk az időről? Az egyetlen létező pillanat, a most örök és változatlan. A mostban felbukkanó formák azonban változnak: a most mindig más formát vesz fel.³⁶ Ez adja az idő képzetét.

A fentiek alapján láthatóvá válik a gondolkodás alapvető diszfunkciója: nemlétezőkhöz köti magát – a múlt és a jövő –, és tagadja az egyetlen létezőt – a jelen. A lelki béke, a megszabadulás, a „megvilágosodás” elérésének módja Eckhart szerint végtelenül egyszerű: a mostban való lét, a jelenlét.³⁷ Mindössze ennyi az ő spirituális tanítása: légy jelen!

A most az egyetlen hely, ahol kapcsolatba léphetek a létemmel, ami nem más, mint a Lét. A Léttel való összekapcsolódottság állapota a jelenlét.³⁸ A Léttel való összekapcsolódottságnak az állapotában egy olyan magasabb rendű intelligenciával vagyunk közvetlen kapcsolatban (magával a Léttel, más szóval Istennel), amelyhez képest a mi elmetevékenységünk, a gondolkodás jelentéktelen. „Ahogy a Nap végtelenül fényesebb a gyertyánál, ugyanúgy a Létben is végtelenül több intelligencia van, mint az elmédben.”³⁹ A jelenlét állapotában a gondolkodás megáll, elhallgat, „torkára forr a szó”.⁴⁰ A jelenlét ezáltal feloldja a gondolkodás káros sémáit, kiküszöböli annak káros következményeit. A megvilágosodás két lehetséges útja – a gondolatoktól való megszabadulás, illetve a most teljes megélése – tehát egymástól elválaszthatatlan. Végző soron a két út egy és ugyanaz. A

³⁴ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 132–133. o.

³⁵ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49–50. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 41–43. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 189–191. o.

³⁶ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186. o.; 190. o.

³⁷ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186–189. o.

³⁸ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 87. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 76–77. o.; 165. o.

³⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 103. o.

⁴⁰ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 33. o.

gondolatok elengedése révén a jelenlét állapotába kerülünk; a jelenlétbe érve gondolataink elhallgatnak.⁴¹

A jelenlét a „megvilágosodás”, a „megváltás”: egységben lenni a Léttel, egységben lenni Istennel.⁴²

A jelenlét állapotának számos további pozitívuma is van. A gondolkodás kényszerétől megszabadulva a belső csend állapotában a gondolkodás újra azzá válik, ami: eszközzé. Továbbra is gondolkodunk, de ahelyett, hogy a gondolkodás uralna minket, mi uraljuk gondolatainkat, ezért sokkal intuitívabbá válunk.⁴³ A jelenben való levéssel feloldjuk a múlt során bennünk felhalmozódott fájdalmat – Eckhart ezt fájdalomtestnek nevezi.⁴⁴ A jelen méltányolása megszabadít attól, hogy sóvárgással vagy éppen félelemmel, szorongással⁴⁵ tekintsünk a jövőre. A jelenlét állapotában tudatában vagyok minden létezővel való létbeli egységemnek. Így már nem tárgyakként, és főleg nem ellenségekként tekintek rájuk. Ezáltal kiegyensúlyozottabbá válik embertársainkhoz és a világhoz, a természethez való viszonyunk.⁴⁶ Eckhart Tolle hisz benne, hogy ez a tudatbeli váltás nem csak az egyén életét teszi jobbá és békésebbé, hanem az egész világot. Ugyanis valamennyi bolygónkat sújtó probléma – környezetszennyezés, háborúk, kizsákmányolás, vallási és politikai fanatizmus stb. – gyökere az ego rémuralma. Amint egyre több ember lép ki a szokásos, kondicionált elmehasználatból a magasabb rendű tudatosságba, úgy változik meg a Föld.⁴⁷

Hogyan lehet belépni ebbe a – nagyszerű perspektívákkal kecsegtető – tudatosságba, hogyan lehet lemondani a gondolatról, hogyan lehet jelenvalóvá válni? Hogyan érhető el a megvilágosodás? Konkrétan mit kell tennem érte? Eckhart szerint semmit. A megvilágosodásért nem kell tenni, hanem hagyni kell, hogy megtörténjen.⁴⁸ Ha felismerjük, hogy azonosulunk gondolkodásunkkal, hamis énünkkel, azzal már véget is vettünk az azonosulásnak.⁴⁹ Az emberek általában elérhetetlen, megvalósíthatatlan célnak tartják a megvilágosodást, holott Eckhart szerint egyáltalán nem az.⁵⁰ Bárki számára elérhető, és könnyebben, mint gondolná. A megvilágosodás eléréséhez egyetlen dologra van szükség:

⁴¹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49. o.; 54. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 225. o.

⁴² TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 20. o.; 22. o.; 87–88. o.; 113. o.

⁴³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 28–29. o.

⁴⁴ Az ún. fájdalomtestről lásd: TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 38–43. o.; 140–145. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 134–171. o.

⁴⁵ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 44. o.

⁴⁶ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 81–90. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 101–102. o.

⁴⁷ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 89. o.; 91. o.; 166–168. o.; 174. o. Eckhart Tolle erre a koncepcióra alapozza *Új Föld* című művét.

⁴⁸ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 236–239. o.

⁴⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, 48–49. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 112. o.; 116. o.; 123–124. o.; 151. o.; 189. o.

⁵⁰ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 19–20. o.

figyelemre, éber figyelő jelenlétre. Figyeljünk mindig arra, amit éppen teszünk! Tevékenységünk végzésekor ne annak végcéljára irányítsuk figyelmünket, hanem arra a cselekvésre, amit éppen végzünk! Ez segít a jelenben maradni.⁵¹ Ugyancsak a jelenben hoz, ha figyeljük érzéseinket, testünk pillanatnyi működését, a körülöttünk lévő világot, vagy azt a személyt, akivel éppen vagyunk.⁵² Ám anélkül, hogy gondolatban értékelnénk azt, anélkül, hogy gondolati megjegyzéseket fűznénk hozzá. A jelenbe vezető út a megadás is: amikor belső ellenállás nélkül elfogadjuk a jelen pillanat létét, bármilyen formát vegyen is az fel.⁵³ A jelenbe, a megvilágosodásba vezető gyakorlati lépések egyszerűek. Akárcsak Eckhart Tolle egész spirituális tanítása. Mindazonáltal látható, hogy ez a tanítás komoly filozófiai és pszichológiai megalapozottsággal bír.

⁵¹ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 267–277. o.

⁵² TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 25–26. o.; 31. o.; 60. o.

⁵³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 38. o.; 148–150. o.; 169–175. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend. i. m. 13. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 160–161. o.

3. THOMAS KEATING OCSO TANÍTÁSA A KONTEMPLÁCIÓRÓL

3.1. Élete

Thomas Keating 1923-ban született az Egyesült Államokban, New Yorkban. Tanulmányait a Yale és a Fordham Egyetemen végezte. 1944-ben lépett be a ciszterci rend szigorúbb ágába, ismertebb nevükön a trappisták közé. Pappá szentelték, 1961-től apáti tisztséget is betöltött a Szent József apátságban, Spencerben, Massachusettsben. 1981-ban visszavonult az apáti tisztségből, és a Colorado állambeli Snowmass Szent Benedek monostorába költözött, ahol jelenleg is él. Rendtársaival, William Menningerrel és Basil Penningtonnal együtt dolgozta ki az ún. belső imádság (centering prayer) módszerét. Mintegy 35 könyve jelent meg a spiritualitás témájában, emellett rendszeresen tart lelkigyakorlatokat, előadásokat. A kontempláció, a szemlélődő élet népszerűsítésére, illetve az ezt gyakorló világi hívek támogatására 1984-ben létrehozta a Contemplative Outreach Ltd-t.⁵⁴

3.2. Tanítása

Keating tanítása noha újszerűnek hat, mégis mélyen a keresztény hagyományban gyökerezik. Érdeme az, hogy a mai kor embere számára érthető módon fogalmazza újra a keresztény spiritualitás szemlélődéssel kapcsolatos régi tapasztalatait.⁵⁵

Keating kiindulópontja az emberi természet alapvető jóságának állítása. Ez az alapvető jóságunk azonos az igazi Énünkkel, mely Istenre irányul, „gravitációs középpontja nem más, mint Isten”. „Isten és az igazi Én nem különbözőek. Jóllehet nem vagyunk Istenek, Isten és az igazi Énünk egy és ugyanaz.”⁵⁶ Ezzel Keating az igazi Én és Isten azonosságát vallja a lényegbeli azonosság állítása nélkül. Az eredeti bűn Keating szerint nem más, mint az ember azon képessége, hogy gondolkodó öntudatát kifejlessze anélkül, hogy tudatában lenne Istennel való személyes egységének.⁵⁷ Az eredeti bűn következménye az Istentől és igazi

⁵⁴ KEATING, Thomas: Nyitott tudat, nyitott szív. Az evangélium kontemplatív dimenziója, Filosz Könyvkiadó, Budapest, 2006, 213–214. o. Thomas Keating. http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Keating Letöltés ideje: 2014. február 1.

⁵⁵ KEATING, Th.: i. m. 49. o.

⁵⁶ KEATING, Th.: i. m. 189. o.

⁵⁷ Érdemes Keatingnek ezt az állítását összevetni a Szent Ágostontól származó következő két idézettel, és Thomas Mertonnak ezen idézetekhez fűzött kommentárjaival: „De ha a lélek Istent odahagyva, befelé fordul, önmaga ellen, és saját szellemi erejét mintegy Isten nélkül akarja élvezni, akkor eltelik büszkeséggel, ami minden bűn kezdete.” „Amikor a lélek odahagyja a szeretet bölcsességét, amely örökké változatlan és egy, és az

Énünkől való elidegenedés, amely a bizonytalanság érzésében tartja az embert. Ezt az elidegenedést és bizonytalanságot az ember különböző énvédő mechanizmusokkal próbálja enyhíteni, orvosolni. Ezek közül az énvédő, én-megnagyobbító törekvések közül különös jelentőséggel bír az öröm, a birtoklás és a hatalom utáni vágy⁵⁸ (ezek a vágyak a gyökerei minden emberek közötti konfliktusnak is). Mindezekből a – részben tudattalan, részben tudatos – énvédő reakciókból egy hamis én jön létre. A hamis én az igazi Én ellentéte, s elfedi azt. Önmagára irányul, önző, „gravitációs középpontja [...] önmaga”.⁵⁹ Minden emberi boldogtalanság abból származik, hogy hamis énünkkel azonosítjuk magunkat, a hamis én pedig alapvetően boldogtalan.⁶⁰ A hamis én a keresztségben megöletik, és az Istennel való egység helyreállítatik.⁶¹ A hamis én teljes felszámolásához és az Istennel való egység teljes visszaállításához azonban spirituális fejlődésre, gyakorlásra van szükség.⁶² Keating szerint a kontemplatív imádság az, „amely elindítja, végigkíséri és bevégi az átalakulás folyamatát.”⁶³ Máshol úgy fogalmaz, hogy a kontempláció „a legbiztosabb és legbiztonságosabb út a szentséghez”.⁶⁴ Vizsgáljuk meg tehát a továbbiakban, hogy Keating mit ért kontempláción, milyen módszert kínál a szemlélődéshez!

Keating értelmezésében a kontempláció kapcsolat: kapcsolat Istennel. Amiben a szemlélődés különbözik az egyéb imádságoktól (szavakkal történő imádkozás, elmélkedés; ezeket Keating összefoglalóan diszkurzív meditációnak nevezi) az az, hogy a szemlélődés nem gondolati tevékenység, hanem éppen az értelem, a gondolatiság kizárásával történik. „Isten elsődleges nyelve a csend.”⁶⁵ A kontemplációban „kapcsolatunkat Istennel a tiszta hit szintjére emeljük,” mivel Isten túl van minden elgondolhatón, ezért nem közelíthetjük meg másként, mint a tiszta hit által.⁶⁶ A kontempláció lényege Isten tényleges megtapasztalása, szemben a diszkurzív meditáció intellektuális elemzésével és/vagy affektivitásával.⁶⁷

időleges és változó dolgok megtapasztalásából kíván tudást nyerni, az inkább felfuvalkodottsághoz, mintsem épüléséhez vezet. És ily módon elnehezedvén a lélek mintegy saját súlyánál fogva esik ki a kegyelem állapotából.” MERTON, Thomas: A zen és a falánk madarak, Terebess Kiadó, Budapest, 2000, 110. o. skk.

⁵⁸ KEATING, Th.: i. m. 134–135. o.

⁵⁹ KEATING, Th.: i. m. 190. o.

⁶⁰ KEATING, Th.: i. m. 68. o.

⁶¹ KEATING, Th.: i. m. 191. o.

⁶² KEATING, Th.: i. m. 192–193. o.

⁶³ KEATING, Th.: i. m. 194. o.

⁶⁴ KEATING, Th.: i. m. 13. o.

⁶⁵ KEATING, Th.: i. m. 87. o.

⁶⁶ KEATING, Th.: i. m. 11. o.; 21. o.; 127. o.

⁶⁷ KEATING, Th.: i. m. 48–49. o.

A kontemplációban Keating három lépcsőfokot különböztet meg. Az első lépcsőt belső imádságnak nevezi. Ez egy módszer,⁶⁸ melyet az egyháztörténet jeles szemlélődőinek tapasztalatai alapján Keating és munkatársai dolgoztak ki, és népszerűsítettek. A belső imádság még nem maga a kontempláció, hanem előkészület a kontemplációra. Istennek a kontemplációban történő befogadása, az Istennel való egyesülés ugyanis a kegyelem műve, erőfeszítésekkel, akarással nem kieszközölhető. A kegyelemnek ezen működésére azonban elő kell készíteni a lelket. Ennek az előkészületnek a módszere a belső imádság. A második lépcsőfok a kontemplatív imádság, amely – mint arról már esett szó – Isten kegyelmi aktusára jön létre. A szemlélődő lelkiállapot azonban állandósulhat is: ez kontempláció harmadik lépcsőfoka, amelyet kontemplatív életnek vagy kontemplatív állapotnak nevez Keating.⁶⁹

A belső imádság – mint a kontemplációt előkészítő gyakorlat – során a legfontosabb dolog gondolataink lecsendesítése. Az imádság ugyanis belső csendből fakad, a belső csend megzavarói pedig a gondolatok. Hogy a gondolatok elengedésének Keating mekkora jelentőséget tulajdonít a spiritualításban, azt kellőképpen érzékeltetik szavai: „Azt hiszem, bátran kijelenthetjük, hogy a világvallások által kifejlesztett minden nagy spirituális diszciplína lényege a gondolatok elengedése. Minden egyéb csak másodlagos.”⁷⁰ A gondolatokat Keating folyón haladó hajókhoz hasonlítja. Az emberek túl nagy figyelmet szentelnek, túl nagy jelentőséget tulajdonítanak gondolataiknak, holott a „hajóknál” sokkal fontosabb a „folyó”, amelyen a „hajók” úsznak. Ez a „folyó” nem más, mint a tudatosság, amelyből gondolataink származnak. A tudatosság többnyire észrevétlen marad a legtöbb ember számára, ugyanis hajlamosak vagyunk kötődni gondolatainkhoz,⁷¹ sőt a gondolkodásunkkal azonosítani magunkat, s nem tudatosul bennünk az a forrás, amelyből a gondolatok származnak. Keating szerint ez a „folyó” nem más, mint Isten Önnön Lényének azon része, amelyet Magából megoszt velünk.⁷² Keating javaslata: figyelmünket a „hajókról” a „folyóra” kell fordítanunk – gondolkodásunk helyett arra a „térre”,⁷³ amelyben, amelyből a gondolatok felmerülnek. Mivel gondolatok akaratlanul is felbukkannak elménkben, ezért nem lehet reális az a célkitűzés, hogy egyáltalán ne legyenek gondolataink. Keating szerint sokkal célravezetőbb, ha egyszerűen csak nem szentelünk figyelmet a felbukkanó gondolatoknak, nem engedjük, hogy bevonódjunk a gondolkodás tevékenységébe. Különböző típusú

⁶⁸ A belső imádság módszerének összefoglalását lásd: KEATING, Th.: i. m. 165–174. o.

⁶⁹ KEATING, Th.: i. m. 9–12. o.; 24. o.

⁷⁰ KEATING, Th.: i. m. 133. o.

⁷¹ KEATING, Th.: i. m. 70. o.

⁷² KEATING, Th.: i. m. 85. o.

⁷³ KEATING, Th.: i. m. 58. o.

gondolatok merülhetnek fel bennük az imádság közben. A képzelet önkéntelen csapongásaként felmerülő gondolatokat egyszerűen hagyni kell elszállni, nem kell nekik figyelmet szentelni. Vannak azonban olyan gondolatok, melyek érzelmi befolyással bírnak ráink: szimpátiát vagy ellenszenvet keltenek bennük. Előfordulhatnak az imádság közben intuitív meglátások, sőt intenzív lelki élmények (víziók stb.). Bármennyire nagyszerűnek tűnjenek is ezek, a szemlélődés során az ilyen gondolatoknak sincs helyük, pusztá akadályok a kontemplációban. Az akadályozó gondolatok negyedik típusa az önreflexió. Az elme törekszik mindent fogalmi szinten analizálni. A kontempláció során azonban olyan tapasztalatokban részesül, melyek fogalmilag nem megragadhatók. Ha mégis megpróbálkozik ezzel, akkor kiüresíti a tapasztalatot, és egyidejűleg meg is szünteti a tapasztalást. Szükséges tehát az imádságban tartózkodni mindenféle önreflexiótól. Mind a négy típus⁷⁴ esetében hajlamosak vagyunk elidőzni az adott gondolatnál, így az kizökkent minket az imádság állapotából. Amint észrevettük, hogy egy gondolatmenetbe bonyolódtunk, azonnal vissza kell térnünk a gondolatnélküli imádsághoz.⁷⁵

Ehhez eszközként ajánlja Keating az ún. szent szót. A szent szó egy rövid szó (pl. Isten, Jézus, csend, béke stb.), amelyet akkor szükséges emlékezetünkbe idéznünk, amikor észrevesszük, hogy imádság közben gondolatfolyamba bonyolódtunk. A szent szó tartalma nem fontos, sőt nem is szabad hozzá képeket, fogalmakat társítanunk. Szerepe a szándék kifejezése az imádság folytatására.⁷⁶ A gondolatok, képek, érzelmek és minden, az imádságot akadályozó jelenség esetében az elengedés eszköze az elfogadás: annak elfogadása, ami van, ami éppen történik. Az imádságot ugyanis semmi nem akadályozza, csak az, amire akadályként tekintek. Ha gondolatok merülnek fel imádság közben, nem kell erővel küzdeni ellenük, hanem elfogadni jelenlétüket, s elengedni őket.⁷⁷ Az el nem fogadás, az akarás, a birtoklás csupán a hamis ént erősíti,⁷⁸ így azzal, hogy a belső imádságban elhagyunk minden gondolati és akarati tevékenységet, ragaszkodást és birtoklást, a hamis ént – mely nem több kondicionáltság által létrejött illúzió – felszámoljuk. A hamis énről való lemondás a lehető legértékesebb aszkézis:⁷⁹ ez a lelki szegénység, amelyről Jézus beszél.⁸⁰ Keating szerint a

⁷⁴ Keating valójában a gondolatok öt típusáról beszél. Az ötödik típust a tudattalanból felbukkanó gondolatok alkotják. Keating szerint ugyanis a szemlélődésben való előrehaladás során a tudattalanban lerakódott (negatív) gondolati tartalom feloldódik és kiürül. Erről logikai megfontolások alapján később szólok.

⁷⁵ KEATING, Th.: i. m. 24. o.; 53–56. o.; 73–74. o.; 81–87. o.; 123–141. o.

⁷⁶ KEATING, Th.: i. m. 55–56. o.; 67–79. o.

⁷⁷ KEATING, Th.: i. m. 62–63. o.; 84. o.; 102. o.; 105. o.

⁷⁸ KEATING, Th.: i. m. 107. o.; 130. o.

⁷⁹ KEATING, Th.: i. m. 109. o.

⁸⁰ KEATING, Th.: i. m. 195. o.

kontempláció akkor kezdődik, amikor az eltűnő hamis én mögül előbukkanó igazi Én mélyén a Lélek kezd imádkozni bennünk.⁸¹

„A belső imádság nem annak módja, hogy »bekapcsoljuk« Isten jelenlétét. Sokkal inkább annak kimondása, hogy »Itt vagyok.« A következő lépés Istentől függ.”⁸² Ez a következő lépés a kontempláció. A belső imádsággal ellentétben itt már nem beszélhetünk semmilyen módszerről. A szemlélődés állapotát nem eszközölhetjük ki cselekvéssel, akarással. A gondolatoktól megtisztított, lecsendesített léleknek a belső imádságban kell várakoznia Isten feléje irányuló lépésére,⁸³ mellyel részesíti őt a Vele való találkozás, Isten megtapasztalásának kegyelmében.⁸⁴ A kontemplációban megtapasztaljuk azt a létet, amelyet Isten eredetileg, a bűnbeesés előtt nekünk szánt: hamis énünk helyett igazi Énünket. Keating szavaival: „Krisztus megszületik bennünk”.⁸⁵ Isten jelenléte bennünk állandó. Ezt a Jelenlétet ismerjük fel a kontemplációban,⁸⁶ miközben valóságosan egyesülünk Istennel. A kontempláció csúcsa, amikor a kontemplációban átélt állapot állandósul, és kontemplatív életté válik. Aki ebben a kegyelemben részesül, egyszerre él cselekvő és szemlélődő életet: minden cselekvése közben szemlélődik, minden cselekvését áthatja a szemlélődés.⁸⁷

Keating hangsúlyozza: a kontempláció egyáltalán nem olyan adomány, amely kizárólag a szerzetesek számára van fenntartva, hanem az hozzáférhető a laikusok számára is. Sőt, a kontempláció még csupán alkalmasságtól, „képességtől” sem függ: bárki szemlélődővé válhat. Ahogy Keating fogalmaz: elég pusztán embernek lenni ahhoz, hogy valaki kontemplatív lehessen.⁸⁸

Noha a kontempláció „célja” az Isten megtapasztalása, illetve a hamis én lebontásán keresztül az igazi Én felfedezése és kibontakoztatása, Keating további pozitívumokat is tulajdonít a szemlélődésnek. Ezek egyike a tudattalan kiürítése.⁸⁹ A kontempláció során a tudattalanban felhalmozódott megannyi negatív, káros, szennyező pszichés üledék kiürül. A szemlélődés ezáltal segít megoldani az egyén pszichés problémáit, helyreállítani lelki egészségét, újrastrukturálni pszichéjét.⁹⁰ Keating szerint ez „egységesen személyre szabott

⁸¹ KEATING, Th.: i. m. 25–26. o.; 28–29. o.

⁸² KEATING, Th.: i. m. 56. o.

⁸³ KEATING, Th.: i. m. 58. o.; 61. o.; 88. o.

⁸⁴ KEATING, Th.: i. m. 197. o.

⁸⁵ KEATING, Th.: i. m. 23. o.

⁸⁶ KEATING, Th.: i. m. 69. o.

⁸⁷ KEATING, Th.: i. m. 113–114. o.; 157–158. o.

⁸⁸ KEATING, Th.: i. m. 45–46. o.; 52. o.; 64. o.

⁸⁹ KEATING, Th.: i. m. 143–164. o.

⁹⁰ KEATING, Th.: i. m. 92. o.

isteni pszichoterápia.”⁹¹ Mivel a kontempláció gyakorlása során az önző hamis én fokozatosan elhal, ezért javul az egyén más emberekhez fűződő kapcsolata, vagyis a kontempláció nem csupán egyéni, hanem interperszonális és társadalmi szinten is változásokat generál.⁹² A kereszténység kontemplatív hagyományának újrafelfedezése Keating szerint nagyban hozzájárulhat az ökumené megvalósításához, sőt a vallások közötti párbeszédhez,⁹³ hiszen a kontempláció valamilyen formában minden vallásban megjelenik. Sőt – tehetjük hozzá – mivel a szemlélődésben az egyénnek az Istenhez és Isten minden teremtményéhez való viszonya átalakul, a kontempláció kozmikus szinten képes pozitív változásokat generálni: „a kontemplatív állapot [...] elhozza Krisztust a világba”,⁹⁴ és „képesse teszi az embereket arra, hogy isteni módon éljék megszokott életüket.”⁹⁵

Noha Thomas Keating spirituális tanítása első hallásra szokatlannak, újszerűnek tűnhet, azonban mélyen gyökerezik a keresztény misztika apophatikus, szemlélődő hagyományában, és olyan misztikusok tanításával mutat alapvető egyezést, mint Nüsszai Szent Gergely, Evagriosz Pontikosz, Pszeudo-Dionüsziosz Areopagitész, Eckhart mester, a hészükhaszták, Thomas Merton vagy *A Megnemismert felhője* című írás.⁹⁶

⁹¹ KEATING, Th.: i. m. 143. o.

⁹² KEATING, Th.: i. m. 60. o.

⁹³ KEATING, Th.: i. m. 9. o.

⁹⁴ KEATING, Th.: i. m. 95. o.

⁹⁵ KEATING, Th.: i. m. 160. o.

⁹⁶ Lelkiségi tanításaik bemutatására ehelyütt nincs mód. Az alábbi elsődleges és másodlagos irodalom szolgálhat tájékozódásul: *A Megnemismert felhője*, Vigilia, Budapest, 1987. BAÁN Izsák OSB: *Evagriosz Pontikosz a gondolatokról*, Szent Maurícius Monostor – L’Harmattan, Bakonybél – Budapest, 2006. ECKHART MESTER: *A nemes emberről*, in: ECKHART MESTER: *Útmutató beszédek*, T-Twins Kiadó, h. n., 1993, 113–123. o. ECKHART MESTER: *Leválni a világról*, in: LUKÁCS László (szerk.): *Fohászok és vallomások. A világ legszebb imái*, Vigilia, Budapest, 1988, 424–439. o. Kis Filokália. *A szívbeli imádság könyve*, Filosz Kiadó, Budapest, 2004. LELOUP, Jean-Yves: *Bevezetés az igazi filozófusokhoz. A görög atyák avagy a nyugati gondolkodás elfelejtett tartománya*, Kairosz Kiadó, h. n., 2006. LELOUP, Jean-Yves: *Hészükhaszta imamód az Áthosz-hegyi Szeráfim atya tanítása szerint*, Korda Kiadó, h. n., 1998. MEISTER ECKHART: *Tizenöt német beszéd*, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2000. MERTON, Thomas: *A belső tapasztalat. Jegyzetek a szemlélődésről*, Ursus Libris, h. n., 2011. MERTON, Thomas: *A szemlélődés magvai. Új változat*, Ursus Libris, h. n., 2009. MERTON, Thomas: *A zen és a falánk madarak*, i. m. NÜSSZAI SZENT GERGELY: *Mózes élete*, in: VANYÓ László (szerk.): *A kappadókiai atyák (Ókeresztény Írók VI/I.)*, Szent István Társulat, Budapest, 1983, 645–738. o. PSZEUDO-DIONÜSZIOSZ AREOPAGITÉSZ: *Misztikus teológia*, in: *Az isteni és az emberi természetről. Görög egyházatyák. II. kötet*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 1994, 259–265. o. RUH, Kurt: *A nyugati misztika története. Első kötet. A patrisztikus alapok és a 12. század szerzetesi teológiája*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. RUHBACH, Gerhard – SUDBRACK, Josef: *Nagy misztikusok*, Kairosz Kiadó, h. n., 2005, 37–51. o. VANYÓ László: *„Legyetek tökéletesek...” Tanulmányok a keresztény aszkézis történetéhez a szerzetesség kialakulásáig*, Szent István Társulat, Budapest, é. n.

5. ECKHART TOLLE ÉS THOMAS KEATING TANÍTÁSÁNAK ÖSSZEVETÉSE ÉS ÉRTELMEZÉSE A KERESZTÉNY TEOLÓGIA FÉNYÉBEN

Eckhart Tolle és Thomas Keating spirituális tanítása fenti bemutatásának olvasása során felfedezhettünk hasonlóságokat, párhuzamokat kettejük gondolkodásában. A további összehasonlító vizsgálatot három témára korlátozom, fókuszálom: az idő mint *kronosz*, az idő mint *kairosz*, illetve a kegyelem és szabadság szerepe a „megvilágosodásban”. Az időre vonatkozó vizsgálódást az teszi indokolttá, hogy az idő témája az Eckhart Tolle-i spirituális tanítás kulcsa. A kegyelemnek és a szabadságnak a lelki átalakulásban játszott szerepét pedig azért fontos tisztázni, mert Eckhart Tolle lelkesítő tanítása felveti az önmegváltás lehetőségességének gyanúját. Tolle és Keating nézetei e területeken megnyilvánuló hasonlóságának kimutatása mellett igyekszem azt is bemutatni, hogy gondolataik mennyiben egyeztethetők össze a keresztény teológia megállapításaival.

5.1. Az idő mint *kronosz*

Eckhart Tolle tanításának két kulcstémája a gondolat és az idő. Az már Tolle és Keating nézeteinek párhuzamos bemutatásából is nyilvánvaló, hogy a gondolat mindkettejük tanításában egyaránt fontos tényező, és a gondolatról teljesen azonos véleménnyel vannak: a gondolatok nem azonosak a valósággal, gondolkodás pedig nem azonos az énnel. A gondolatok eltakarják előlünk a létet, ezért a gondolkodással való azonosulás káros. Nem is szükséges mélyebb elemzésekbe bocsátkozni a két szerző gondolatokról alkotott vélekedésének azonosságáról, mert az az eddig elmondottakból is kellően kitűnik.

Tolle tanításának másik kulcsmomentuma, az idő azonban szinte alig jelenik meg Keatingnél. Míg Tolle igen nagy jelentőséget tulajdonít az időnek, és hosszasan értekezik róla, addig Keating elemzett művében csupán néhány mondat erejéig jelenik meg az idő témája. Azt jelentené ez, hogy Tolle és Keating tanítása között ezen a téren jelentős különbség lenne? Mégpedig annál jelentősebb, hogy éppen Tolle egyik legfontosabb témája nem jelenik meg Keatingnél? Véleményem szerint nem. Ugyanis Keatingnek az a néhány mondata, amelyet az idő témájának szentel, nagyon mély igazságokat tartalmaz, és Tolle időfelfogásával nagyfokú egyezést mutat.

Legelőször is foglaljuk össze újra Echard Tolle időről alkotott nézeteit! Eckhart Tolle szerint az idő illúzió, nincs valós léte. A jelen az egyetlen létező, a múlt és a jövő nem létezik. A múlt valamikor jelen volt, a jövő pedig valamikor jelenként fog megjelenni. Amikor a múltra vagy a jövőre gondolunk vagy ezekről beszélünk, azt is mindig a jelenben tesszük. A jelen pillanat, a most tehát az egyetlen létező pillanat.⁹⁷

A most örök és változatlan. Eckhartnak ez az állítása szemben áll azzal az általános emberi tapasztalattal, hogy az időt múlandónak érzékeljük, és változásokat észlelünk az időben. Ha a most örök és változatlan, honnan származik ez a tapasztalat? Eckhart szerint nem a jelen pillanat változik, hanem benne megjelenő formák.⁹⁸ Az – érzékelhető – formák ugyanis mind a Létből származnak, amely megnyilvánulatlan, formamentes, örök és változatlan. A formák azzal, hogy előléptek a Megnyilvánulatlanból, elszakadtak az örök és változatlan Léttől, s kitették magukat a múlandóságnak és a változásnak. A formák tehát változnak, s e változásokat tapasztalva jön létre időérzetünk. Ennek ellenére azonban mindig most van. Az idő – relatív léte – tehát elválaszthatatlan a megfigyelőtől. Eckhart szerint egy olyan világban, ahol nem lennének értelmes lények, az „idő” mindig most lenne. „Képzeld el a Földet az emberi élettől mentesen, kizárólag növényekkel és állatokkal benépesítve! Gondolod, hogy akkor is lenne múlt és jövő? Vajon akkor is lenne értelme az időről beszélnünk? A »mennyi az idő?«, vagy a »hányadika van ma?« kérdés – ha lenne is ott bárki, akitől megkérdezhetnénk – teljesen értelmetlenül csengene. A tölgyfa vagy a sas csak összezavarodna az ilyen kérdéstől. »Hogy mennyi az idő?« – kérdeznének vissza. »Hát természetesen most van. Az idő: most. Mi más is lehetne?«⁹⁹

Amiről eddig beszéltünk, azt Eckhart óraidőnek nevezi. Hisz kétségtelen, hogy a jelen örök pillanatában változásokat tapasztalunk, s ezek a változások mérhetők – másodpercekkel, percekkel, órákkal... évezredekkel, évmilliókkal stb. Az óraidő – relatív – valósággal bír, mert azok a változások, amelyeket vele mérünk, tapasztalatilag igazolhatók. Ám az óraidő valóságának relatív jellege abban áll, hogy maga a jelen pillanat sosem változik, örök. Az óraidő Eckhart szerint szükséges az ember számára, hiszen nélküle nem tudna boldogulni mindennapi, gyakorlati életében.¹⁰⁰

⁹⁷ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49–50. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 41–43. o. TOLLE, E.: Új Föld, 189–191. o.

⁹⁸ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186. o.; 189–191. o.

⁹⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 36. o.

¹⁰⁰ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 55–56. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 192. o.

Egy másik fajta időről is beszél Eckhart, amelynek még annyi realitása sincs, mint az óraidőnek, hanem teljességgel illúzió. Ez az ún. pszichológiai idő,¹⁰¹ amelyet Tolle rendkívül káros jelenségnek tart. Mindennek, ami csak létezik, a legjellemzőbb, legbelsőbb, legelidegeníthetlenebb tulajdonsága a lét: az, hogy van. Amint korábban láttuk, Eckhart vélekedése szerint a hamis énünk elkülönül igazi énünktől, amely maga a létezés. A hamis én a lét teljességétől elvágva a beteljesületlenség állandó frusztrációjában egzisztál. Mivel az én a beteljesületlenséget most, a jelenben érzi, ezért a beteljesülést a jövőtől várja. Mivel a hamis én el van vágva igazi identitásától, a léttől, ezért önmaga hoz létre magának identitást múltbéli eseményekből, történekekből. Azzal, hogy a hamis én múltból táplálkozik, és a jövőbe vetíti ki magát, létrehozza a pszichológiai időt, amelynek nincs valós léte, nem több pusztán illúziónál. Ennek az illúziónak a káros volta abba mutatkozik meg, hogy a hamis én azzal, hogy a múltból meríti önazonosságát, és a jövőben keresi boldogságát, elszalasztja a jelent, azt az egyedüli pillanatot, ahol mindkettő hozzáférhető számára.¹⁰² Eckhart szerint az elme legnagyobb diszfunkciója, hogy nem létezőkhöz (múlt, jövő) köti magát, és tagadja az egyetlen valós létezőt (jelen).¹⁰³

Eckhart időről való felfogását úgy summázhatnánk, hogy gondolkodás és idő elválaszthatatlanok egymástól. A gondolkodás hozza létre az időt. Ezért ha felfüggesztjük a gondolkodást, automatikusan a jelenlét állapotába kerülünk, és ha a figyelmünket jelenre fókuszáljuk, megszűnik a gondolkodás. Miután dióhéjban összefoglaltuk Eckhart Tolle időről alkotott nézeteit, vizsgáljuk meg, miként beszél az időről Thomas Keating!

Keating szerint a gondolatok nélküli belső imában nincs tudomásunk az időről. Ha nincsenek gondolataink, megszűnik időérzékelésünk.¹⁰⁴ Ennek a tapasztalatnak teljesen megfeleltethető Tolle nézete, aki szerint gondolkodás és idő szorosan összefügg, s ha a kettő közül az egyik eltűnik, eltűnik a másik is.¹⁰⁵ Keating szerint ugyanis az idő nem más, mint a mozgás mértéke. A gondolkodás egyfajta mozgás. Ha nincs gondolkodás, nincs mozgás, vagyis nincs idő sem.¹⁰⁶ Ez a vélekedés egyezik Tolle nézetével, aki szerint az időérzetet a változások hozzák létre.¹⁰⁷ A trappista szerzetes alábbi kijelentést pedig akár maga Tolle is

¹⁰¹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 56–57. o.

¹⁰² TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 27–28. o.; 49. o.; 64. o.; 74–79. o.; 123–125. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 132–133. o.

¹⁰³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 27–28. o.; 36. o.; 49. o.; 66. o.

¹⁰⁴ KEATING, Th.: i. m. 60. o.

¹⁰⁵ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49. o.; 54. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 225. o.

¹⁰⁶ KEATING, Th.: i. m. 63. o.; 92. o.; 172. o.

¹⁰⁷ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186. o.; 189–191. o.

mondhatta volna, annyira megfeleltethető az eckharti időfelfogásnak: „Az idő az én kivetítése.”¹⁰⁸

A kontemplációban átélt időtlenség jelenlét. „Ennek az imamódnak az a célja, hogy hogy a jelenbe hozzon bennünket” – mondja Keating.¹⁰⁹ Eckhart Tolle főművének címe szimbolikus és expresszív: *A most hatalma*. A mosthoz való viszonyunktól függ minden: az, hogy szenvedünk-e, és az is, hogy megszabadulunk-e a szenvedéstől. Eckhart véleménye szerint a most „vanságának”, „ilyenségének” megadó elfogadása a lelki béke, a megvilágosodás kulcsa, míg a mosttal szembeni ellenállás minden szenvedés forrása.¹¹⁰ Az adott helyzet elfogadásának jelentőségét Keating is folyton hangsúlyozza a gondolatok lecsendesítése, elengedése kapcsán. Egy helyütt azonban explicit ki is mondja: „Minden Istennek adott válasznak, bármi legyen is az, azzal kell kezdődnie, hogy feltétel nélkül elfogadjuk a valóságot, ahogy az adott pillanatban van.”¹¹¹ Tolle főművének címére szépen rímel Keating alábbi mondata: „Istennek csak egy pillanatra van szüksége ahhoz, hogy gazdaggá tegyen bennünket.”¹¹²

Elemzett művében ennél többet nem is beszél Keating az időről, de ez a néhány megjegyzés jól kidomborítja Keating időfelfogását, s nyilvánvalóvá teszi, hogy az igen nagy mértékben azonos Tolleével. A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy ez a tollei-keatingi időfelfogás, amely első hallásra szokatlannak és a tapasztalati valósággal szembenállónak tűnik, radikálisan eltér-e a filozófia- és teológiatörténet klasszikus időfelfogásaitól, vagy szervesen illeszkedik azokhoz. Tolle és Keating időről alkotott nézeteit a dolgozat terjedelmi korlátai miatt ezúttal két olyan jelentős antik gondolkodó időfelfogásával vetem össze, akiknek az időről alkotott elképzelései alapvetően és máig hatóan határozták meg az időről való gondolkodást: a pogány Arisztotelészével és a keresztény Szent Ágostonéval.

5.1.1. *Eckhart Tolle és Thomas Keating időfelfogása Arisztotelész időértelmezésének fényében*

Arisztotelész időre vonatkozó fejtegetéseit egy radikális kérdésfeltevéssel kezdi: létezik-e egyáltalán az idő? Hiszen bizonyos részei (múlt) már nincsenek, bizonyos részei

¹⁰⁸ KEATING, Th.: i. m. 92. o.

¹⁰⁹ KEATING, Th.: i. m. 62. o.

¹¹⁰ TOLLE, E.: *A most hatalma*, i. m. 38. o.; 148–150. o.; 169–175. o. TOLLE, E.: *Megszólal a csend*, i. m. 13. o. TOLLE, E.: *Új Föld*, i. m. 160–161. o.

¹¹¹ KEATING, Th.: i. m. 84. o.

¹¹² KEATING, Th.: i. m. 90. o.

(jövő) még nincsenek. „A következőkből ítélve ugyanis arra hajlik az ember, hogy egyáltalán nem létezik idő, legalábbis kétséges és homályos [hogyan létezik-e].”¹¹³ Tolle időről alkotott nézeteinek kiindulópontja szintén ez a kérdés. Ám míg Arisztotelész ebben a dilemmában csak a kérdésfelvetésig és az enyhe kétely megfogalmazásáig jut, addig Tolle erre a kérdésre radikális választ ad: az idő valóban nem létezik.¹¹⁴

Arisztotelész egy újabb dilemmával folytatja vizsgálódását: vajon része a pillanat az időnek? Arra a megállapításra jut, hogy nem része annak, és „az idő [...] nem pillanatokból tevődik össze.”¹¹⁵ „[...] a pillanatok [...] nem alkotnak folytonosságot egymással [...]”.¹¹⁶ Ugyanígy gondolkodik Eckhart Tolle is, aki szerint az idő nem pillanatok egymásutánisága, hanem mindig csupán egyetlen pillanat létezik.¹¹⁷

Ám Arisztotelész arra is kíváncsi, hogy ez a pillanat változó, avagy változatlan. Ha változó, akkor a pillanatok folyamatosan létrejönnek és megszűnnek. Ez csak úgy lehetséges, ha egyszerre több pillanat van jelen: amelyik éppen megszűnik, amelyik éppen van, és amelyik éppen megszületik. Egyazon pillanatban több pillanatot feltételezni azonban ellentmondás. Ha viszont változatlan, akkor ez azt jelentené, hogy minden megtörtént, éppen történő vagy történni fogó történés ugyanabban a pillanatban zajlik, ami nyilvánvaló abszurditás.¹¹⁸ Hisz a tapasztalat számára nyilvánvaló, hogy pl. az actiumi csata, illetve az ember tervezett – és remélhetőleg megvalósuló – Marsra szállása nem ebben a pillanatban van, amikor éppen ezeket a sorokat olvasom. Ezen dilemmának Arisztotelész általi alaposan végiggondolt, cizellált kifejtése után meglehetősen sommásnak és leegyszerűsítőnek tűnhet Eckhart Tollénak az a válasza, hogy csupán egyetlen, örök, változatlan pillanat létezik, s ebben történik minden.¹¹⁹ Ez a vélemény azonban máris nem tűnik leegyszerűsítőnek, ha figyelembe vesszük, hogy Eckhart élesen elválasztja egymástól a pillanatot és a benne zajló eseményeket. Szerinte a pillanat állandó, statikus valóság, amely pusztán teret ad dinamikus folyamatoknak, melyek nem hatnak vissza a pillanatra, nem okoznak benne változást. Ebben az értelemben jogosan beszélhetünk örök jelenről, és arról, hogy minden ebben az egyetlen időpontban történt, történik és fog történni. A keresztény teológia számára határozottan nem

¹¹³ Physica, IV. 10. 217b32

¹¹⁴ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49–50. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 41–43. o. TOLLE, E.: Új Föld, 189–191. o.

¹¹⁵ Physica, IV. 10. 218a3

¹¹⁶ Physica, IV. 10. 218a11

¹¹⁷ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49–50. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 41–43. o. TOLLE, E.: Új Föld, 189–191. o.

¹¹⁸ Physica, IV. 10. 218a8–218a21

¹¹⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 49–50. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 41–43. o. TOLLE, E.: Új Föld, 189–191. o.

idegen ez a fajta időfelfogás, ugyanis Isten örökléte is ilyen örök jelen.¹²⁰ Felvetődik a kérdés: ha Eckhart Tolle örök jelenről beszél, nem követi-e el azt a hübriszt, hogy a teremtményeknek isteni időt tulajdonít? Véleményem szerint Eckhart ilyet nem tesz, mert az örök jelent nem azonos módon birtokolja Isten és a teremtmények. Isten mint a Lét Teljessége tökéletes és nem változik. A teremtmények azáltal, hogy előléptek a Lét Teljességéből, kapcsolatban vannak ugyan a Léttel – hisz másképp nem léteznének –, de már nem annak Teljességével. Tökéletlen létezők lévén ki vannak téve a változásnak.¹²¹ A tökéletes Isten örök jelene változatlan, a tökéletlen létezők örök jelene azonban olyan tér, amelyben változások zajlanak. Így az örök jelen pillanat mindig úgy mutatkozik meg a teremtmények számára, amilyen forma éppen megjelenik benne a változás következtében.¹²² Maga Arisztotelész is különbséget tesz az időben létező dolgok ideje és az „örök létezők” ideje között: „Azok tehát, amik képesek létrejönni és elpusztulni, vagyis általánosságban azok, amik olykor léteznek, olykor nem, szükségképp az időben vannak [...]”.¹²³ „Minden az időben jön létre és pusztul el [...]”.¹²⁴ „[...] az örök létezők, minthogy örökké léteznek, nincsenek az időben, hiszen sem nem tartalmazza őket, sem meglétüket nem méri az idő. Ennek jele az, hogy semmi hatást nem szenvednek el az időtől, mivel nem az időben vannak.”¹²⁵

Akárcsak Tolle és Keating, Arisztotelész is változásnak, mozgásnak tekinti az időt: „az idő leginkább valami mozgásnak vagy változásnak látszik.”¹²⁶ „Látszik”, mondja Arisztotelész, s nem nevezi egyértelműen mozgásnak vagy változásnak. Ez összecseng azzal, hogy Eckhart sem mondja, hogy az idő maga lenne a változás, hanem éppen a változás miatt van időérzetünk.¹²⁷ Ezt az elképzelést erősíti meg Arisztotelész, amikor azt mondja: „Az idő tehát nyilvánvalóan nem mozgás, de nincs is mozgás nélkül.”¹²⁸ Illetve: „az idő vagy mozgás, vagy valamije a mozgásnak, mivel azonban nem mozgás, ezért szükségképp valamije a mozgásnak az idő.”¹²⁹ Továbbá: „Csakhogy változás nélkül nincs idő [...]”. Az idézet folytatása pedig azonos tapasztalatot ír le, mint amelyet Keating a kontemplációban szerzett: „[...] hiszen amikor gondolkodásunkban semmi változás nem történik, vagy nem tudunk róla,

¹²⁰ Confessiones, XI. XI. 13.; XI. XIII. 15–16. VORGRIMLER, Herbert: Új teológiai szótár, Göncöl Kiadó, Budapest, 2006, 489. o.

¹²¹ VORGRIMLER, H.: i. m. 489. o.

¹²² Vö. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186. o.; 189–191. o.

¹²³ Physica, IV. 12. 221b23

¹²⁴ Physica, IV. 13. 222b16

¹²⁵ Physica, IV. 12. 221b1

¹²⁶ Physica, IV. 10. 218b9

¹²⁷ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186. o.; 189–191. o.

¹²⁸ Physica, IV. 11. 219a1

¹²⁹ Physica, IV. 11. 219a1

akkor úgy véljük, nem is telt el idő [...].”¹³⁰ Arisztotelész azt a tanulságot vonja le, hogy „az idő tehát nem mozgás, hanem mint szám tartozik a mozgáshoz”,¹³¹ vagyis az idő a mozgás mértéke, amely nem függetleníthető a mozgástól: ha nincs mozgás, nincs idő, s mozgás hiányában változatlan jelent tapasztalnánk.

Ebből következik, hogy „a most pillanata tehát valamiképpen ugyanaz, valamiképpen viszont nem ugyanaz.”¹³² „[...] a most vége és kezdete az időnek – [...] a múlt időnek vége, a jövőnek kezdete [...]. És azért látszik mindig másnak [az idő], mert a most nem ugyanannak a kezdete és a vége [...]”¹³³ Tehát már Arisztotelész is eljutott az időnek ahhoz a paradoxonához, hogy a jelen pillanat mindig azonos, és mégis mindig más. Tolléhoz hasonlóan állítja, hogy minden korábbi és későbbi mozgás is a mostban történt, illetve fog történni.¹³⁴ Ugyan helyesen állapítja meg Arisztotelész, hogy az idő nem azonos a mozgással, de mégis szorosan összekapcsolja a két jelenséget. Vele ellentétben Eckhart a mozgás és az idő szétválasztásának arisztotelészi kezdeményezését radikálisan végigviszi, így tudja feloldani a most állandóságának és – látszólagos – változandóságának paradoxonát: a most az a mozdulatlan „tér”, amelyben minden mozgás történik.¹³⁵ Így lehetséges az, hogy a most mindig ugyanaz, mégis mindig különbözőnek érzékeljük. Arisztotelész maga is megközelíti ezt a gondolatot, amikor azt mondja: „Leginkább épp [...] a pusztulásról szoktuk azt mondani, hogy az idő hatására következik be. Persze ezt sem az idő okozza, hanem ez a változás is járulékosan történik az időben.”¹³⁶

Keating – teljes összhangban az arisztotelészi időfelfogással – arról beszél, hogy idő csak ott van, ahol mozgás is van. A gondolkodás is mozgás. Amikor a kontempláció során a gondolkodás felfüggesztődik, az időtlenség állapota áll be.¹³⁷ Az időnek a mozgás mértékeként való értelmezése megfelel Arisztotelész időfelfogásának, de az arisztotelészi időfelfogás alapján ellenvetésként lehetne felhozni, hogy az idő nem csupán a mozgás, hanem a nyugalom mértéke is: nem csak azt mérhetjük idővel, hogy milyen hosszan mozog valami, hanem ugyanúgy azt is, hogy milyen hosszan marad nyugalomban.¹³⁸ Attól, hogy megszűnik a gondolatok áramlása, még nem szükségszerű időtlenségről beszélni, hanem pusztán

¹³⁰ Physica, IV. 11. 218b21

¹³¹ Physica, IV. 11. 219b2

¹³² Physica, IV. 11. 219b12

¹³³ Physica, IV. 13. 222a28–222b1

¹³⁴ Physica, IV. 11. 219b22

¹³⁵ TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 45. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186. o.; 189–191. o.

¹³⁶ Physica, IV. 13. 222b16

¹³⁷ KEATING, Th.: i. m. 60. o.; 63. o.; 92. o.; 172. o.

¹³⁸ Physica, IV. 12. 221b7

nyugalomról, amely ugyanúgy mérhető, mint a mozgás. A szemlélődésben azonban a nyugalom sem mérhető. A kontemplációban a legteljesebb önküresítés történik, az én teljes megsemmisítése. A kontemplációban nincs jelen semmi. Ahol nincs semmi, ott nem beszélhetünk sem mozgásról, sem nyugalomról. Ha a kontemplációban nincs jelen semmi, akkor ott szükségképpen teljes az időtlenség.

Eckhart Tolle időfelfogásának kulcsmomentuma, hogy az idő léte nem független a szubjektum lététől. Az általa pszichológiai időnek nevezett jelenséget teljes egészében a gondolkodás hozza létre, annak önálló realitása nincs.¹³⁹ De még az óraidőről mint a változás mértékéről is csak úgy van értelme beszélni, ha van alany, aki a mérést végzi.¹⁴⁰ Arisztotelész is eljut ehhez a kérdésfeltevéshez. Vélekedése szerint hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy mindig és mindenhol van idő. De valóban „van-e idő, ha nincs lélek”? Ha ugyanis az idő a mozgás mérőszáma, akkor beszélhetünk-e időről, ha nincs jelen senki, aki számol? Arisztotelész nyitva hagyja ezt a kérdést.¹⁴¹

5.1.2. Eckhart Tolle és Thomas Keating időfelfogása Szent Ágoston időértelmezésének fényében

Szent Ágoston időről való spekulációinak kiindulópontja Isten örökkévalósága, amelyet nem kezdet és vég nélküli időtartamnak fog fel, hanem örök jelennek.¹⁴² A keresztény dogmatikában Isten örökkévalóságának ezen felfogása az elfogadott, szemben az örökkévalóságnak végtelen időtartamként való ellentmondásos elképzelésével. Egy megkérdőjelezhetetlenül ortodox időfelfogással állunk tehát itt szemben. Eckhart Tolle tanítása az egyedül létező jelenről, illetve a kontemplációban megvalósuló időtlenség Keating által leírt tapasztalata tehát nem idegen az ortodox keresztény felfogástól. Sőt, Eckhart Tolle explicit ki is mondja, hogy az örökkévalóság nem végtelen mennyiségű idő, hanem időnélküliség, Isten „ideje” pedig jelenlét.¹⁴³ Isten eleve birtokolja az örök jelent, míg az ember számára ez nem hozzáférhető. Eckhart Tolle és a keresztény szemlélődők szerint azonban csak látszólag nem hozzáférhető. Valójában mi is örök jelenben élünk, azonban változásnak kitett tökéletlen létezőkként a változások időérzetet keltenek bennünk: az örök

¹³⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 56–57. o.

¹⁴⁰ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 36. o.

¹⁴¹ Physica, IV. 14. 223a16–223a21

¹⁴² Confessiones, XI. XI. 13.; XI. XIII. 15–16.

¹⁴³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 92. o.

jelen számunkra nem állandó és változatlan, mint Isten számára, hanem változások zajlanak benne. *Benne* – ezt fontos hangsúlyozni. Ugyanis a jelen csupán teret ad a változásoknak, maga nem változik, s még kevésbé oka a változásnak. Ezt a nézetet fentebb már részletesen ismertettem, ehelyütt nem kívánom ismételni magam. Csupán rá kívánok mutatni, hogy az a felfogás, hogy az örök jelen nem csupán Isten számára adott, hanem valamiképpen a teremtmények számára is, nem teljesen idegen Ágostontól sem. A jelen pillanatot Ágoston maga is öröknek tartja: „[...] minden múlt és minden jövő az örökkönörökké jelenvalóból nyeri létezését, belőle fut ki. Tartóztathatja-e valaki az emberi szívet, hogy megpihenjen és lássa: a múlt és a jövő időt a nem iramló és nem jövőendő, hanem mindig álló örökkévalóság miképpen vezeti?”¹⁴⁴

Ágoston szerint Isten örökkévalóságát nem lehet időben mérni, mert az idő is Isten teremtménye. Az az ágostoni állítás, miszerint az idő teremtmény, látszólag cáfolja Eckhart Tolle nézetét, aki tagadja az idő létezését. Ha ugyanis az idő teremtmény, akkor valamiféle létet kell tulajdonítanunk neki. Ágoston állítása azonban nem Eckhart Tolle időfelfogását cáfolja, hanem sokkal inkább a newtoni fizikáét. A newtoni mechanikus világkép az időt (és a teret) abszolutizálja. Eszerint az idő abszolút létező, amely mindig volt, mindig lesz, minden más létezőtől függetlenül mindig ugyanúgy zajlik, és objektív módon hordozza és méri a létezők változásait.¹⁴⁵ A modern fizika azonban rámutatott, hogy az idő korántsem a maga ütemében folyamatosan előrehaladó, minden más létezőtől független létező. Az idő nem független az anyagtól és annak változásaitól (például egy fénysebességhez közeli sebességre felgyorsított részecske ideje lelassul). Mivel az idő elválaszthatatlanul kötődik a változáshoz, ezért az ősrobbanás „előtt” – amikor még nem történt semmi – nem létezett idő. Az idő akkor kezdődött, amikor az ősrobbanás „előtti” állapotban megindult a változás (maga az ősrobbanás). Amikor Ágoston az idő teremtettségét állítja, ezzel éppen hogy nem objektív létet tulajdonít neki, hanem relativizálja létét. Ugyanezt teszik a modern fizika képviselői, akik az időt szintén „teremtettként” értelmezik, és az anyag változásával hozzák összefüggésbe. Itt pedig elérkeztünk Eckhart Tolle nézetéhez, aki szerint az idő nem más, mint az örök mostban zajló változások keltette benyomás. A változások reálisak, ezért mérhetőek (óraidő), de nem az idő okozza a változást, hanem a változás „okozza” az időt.

Az, hogy az idő nem független a változástól, már Ágoston számára is nyilvánvaló: „tudom, ha semmi el nem múlt, nem beszélhetnénk múlt időről, ha semmi nem

¹⁴⁴ Confessiones, XI. XI. 13.

¹⁴⁵ BOLBERITZ Pál: Lét és kozmosz. Az anyagi világ keresztény szemlélete, Ecclesia, Budapest, 1985, 231–234. o.

következnék, nyomát sem lelnénk jövő időnek [...]” Ágoston azonban továbbmegy, és a jelen valóságát is kritika tárgyává teszi: „[...] és ha semmi nem volna jelen, hiányoznák akkor a jelen idő. [...] Ha tehát a jelen csak úgy lehet idő, ha múltba hanyatlik, miképpen mondjuk róla, hogy létezik? Hiszen létezésének oka éppen az, hogy nem lesz. Nem mondjuk tehát valóságos időnek, csak úgy, ha arra törekszik, hogy majd ne legyen.”¹⁴⁶ E sorok éles kihívást jelentenek az eckharti időfelfogás számára, amely a jelen abszolút valóságát hirdeti. Helyesnek tűnik Ágostonnak az a következtetése, hogy ha a múltat elmúlt dolgok, a jövőt pedig eljövendő dolgok „okozzák”, akkor a jelen a jelen lévő dolgok. A másik pedig, amelyet Ágoston említ, hogy a jelen pillanat folyton múltba fordul át, kétségtelen tapasztalati tény. Hogyan lehetne a jelennek abszolút léte, ha minden pillanatban megsemmisül? Vizsgáljuk meg ezeket az állításokat alaposabban! Kétségtelen, hogy a múltat és a jövőt a dolgok megtapasztalt, illetve előrejelezhető változása hozza létre. Ebből logikusan következik Ágoston számára az, hogy akkor a jelen nem más hozza létre, mint a dolgok éppen aktuális léte. Itt Ágoston nem veszi észre, hogy ez esetben eltérő (sőt hierarchikusan is eltérő!) metafizikai fogalmakat használ azonos (legalábbis számára azonosnak tűnő!) jelenségek magyarázatára. Mi okozza a múltat és a jövőt? Ágoston válasza: a változás. Mi okozza a jelenet? Ágoston válasza: a lét. Ez csak abban az esetben lehetséges, ha a jelen minőségileg különbözik a múlttól és a jövőtől. Ráadásul a jelen magasabbrendű a múltnál és a jövőnél, annyiban, amennyiben a lét magasabbrendű metafizikai kategória, mint a változás. Ágoston tehát – talán szándékával ellentétben – ehelyütt bennfoglaltan a jelen kiemelt jelentőségét állítja az időfolyamon belül.

Ettől az eszmefuttatástól akár el is tekinthettünk volna, ha rámutatunk egy még alapvetőbb distinkcióra, amelyet Szent Ágoston ehelyütt nem tesz meg. Ez pedig nem más, mint a jelen pillanat értelmezésének kettős lehetősége. Ágoston itt az időfolyamat részeként értelmezi a jelenet. Ezért vonhatja kétségbe a jelen létezését: hogyan létezhet a jelen pillanat, ha „létezésének oka, éppen az, hogy nem lesz”, elmúlik, folyamatosan múltba fordul át? Ha az időfolyamat részeként értelmezzük a pillanatot, akkor érthetőek Ágostonnak a jelen létezésére vonatkozó aggályai. A jelen egyszerre van és nincs. Láttuk, ezt a problémát Arisztotelész is vizsgálta. Ugyanakkor nem csak a jelen múlandóságát tapasztaljuk, hanem marandóságát is: ezt Arisztotelész és Ágoston is elismeri. Mindig most van. Ebben a tekintetben a jelen nem része az időfolyamatnak, hanem állandóság jellemzi. A jelen olyan sajátosságokat mutat, amelyekkel sem a múlt, sem a jövő nem rendelkezik. Bár Ágoston a fenti

¹⁴⁶ Confessiones, XI. XIV, 17.

sorokban azon aggályait fogalmazta meg, hogy mennyiben tekinthető valós létezőnek a folyton mozgó és folyton elmúló jelen, végkövetkeztetésünk az, hogy a jelen állandó, örök, és léte sokkal reálisabb, mint a múlté vagy a jövőé.

Ezt a későbbiekben maga Ágoston is elismeri, amikor arról ír, hogy a múltnak és a jövőnek nincs reális létezése: az egyik még nem, a másik már nem létezik. Azt pedig, hogy a jelen nem része az időfolyamatnak, azzal ismeri el, hogy a jelennek nincs tartama. Ha tartamot tulajdonítunk neki – a jelent a jelen évvel, vagy a jelen nappal, jelen órával, jelen perccel stb. azonosítjuk – máris megjelenik benne a múlt és a jövő: a jelen év jelen hónapja számunkra jelen, de a jelen év korábbi hónapjai már múlt, a következő hónapjai pedig még jövő, s bármilyen kis tartamot tulajdonítsunk a jelennek, abban óhatatlanul különbséget lehet tenni múlt és jövő között. A jelennek tehát egyáltalán nincs tartama – mondja Szent Ágoston.¹⁴⁷ Így a jelen nem illeszthető be az időfolyamatba.

Az óraidő eckharti koncepciójának realitását maga Ágoston is megerősíti. Miután kifejtette, hogy a múlt és a jövő nem létezik, a jelennek pedig nincs tartama, felteszi a kérdést, hogy mit mérünk, amikor időt mérünk? A válasza az, hogy az idő „tovaszállását”, vagyis a változást.¹⁴⁸

A másik eckharti időkonceptió, a pszichológiai idő is megjelenik Ágostonnál. Noha a múlt és a jövő már nem, illetve még nem létezik, valamilyen módon mégis létezniük kell, különben nem lenne róla tudomásunk. „Hol van a múlt és a jövő idő?” – kérdezi Ágoston. A válasza: a tudatunkban. Rendelkezünk emlékekkel a múltból, és vannak a jövőre vonatkozó terveink, várakozásaink. Ezek azonban a tudatunkon kívül sehol máshol nem léteznek. A múlt és a jövő ebben a tekintetben valóban fikció és illúzió – ahogyan Eckhart Tolle mondaná. A jelen kiemelt fontossága tekintetében is teljes az egyetértés Ágoston és Eckhart között: mindketten állítják, hogy a múlt valamikor jelenként létezett, a jövő pedig jelenként fog létezni. S amikor a múltra vagy a jövőre gondolok, azt is szükségképpen a jelenben teszem.¹⁴⁹ A jelen tehát az időfolyamat kiemelt része, sőt az egyetlen létező „idő”. Annak, hogy egyáltalán beszélünk múltból, jelenről és jövőről, pusztán praktikus okai vannak, mivel egyébként értelmetlen erről a három időről beszélni. Itt olyan esettel állunk szemben, ahol a nyelv már nem képes leírni a valóságot. Érdekes hosszabban hallgatnunk Ágostont:

„Az azonban már tiszta és világos dolog, hogy múlt és jövő nincsen. Nem sajátos értelemben mondjuk, hogy három idő van, múlt, jelen és jövő. Sajátosabban talán úgy

¹⁴⁷ Confessiones, XI. XV. 18–20.

¹⁴⁸ Confessiones, XI. XVI. 21.; XI. XXI. 27.

¹⁴⁹ Confessiones, XI. XVII–XVIII.

mondhatnók, hogy három idő van: jelen a múltból, jelen a jelenről és jelen a jövőről. A lelkemben ugyanis ez a három valami ott van, de máshol meg nem találhatom. Emlékezésünk: jelen a múltból. Szemléletünk: jelen a jelenről. Várakozásunk: jelen a jövőről.

Ha szabad mondanom: három időt csak látok és azt állítom, hogy három létezik. Ámde mondhatjuk nyugodtan, hogy három az idő, múlt, jelen, jövő. Tévedő szokásunk visszaélése ez, de mondjuk csak tovább. Nem törődöm, nem birkózom, nem gáncsoskodom véle. Csak értsük legalább ezt a kijelentést és eszméljünk rá, hogy sem múlt, sem jövő nincsen.

Kevés sajátos értelemben mondott kifejezés akad. A legtöbbet átvitt jelentésben vesszük. Tudjuk azonban, hogy mit akarunk mondani.”¹⁵⁰

Mindezek után Ágoston arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi is az idő. Arisztotelészhez hasonlóan a mozgással hozza összefüggésbe. Az idő a mozgás mértéke.¹⁵¹ Itt tehát egyetértés van Arisztotelész, Ágoston, Keating és Tolle között: mindnyájan összefüggésbe hozzák az időt a mozgással, változással.

Eckhart Tolle az időt illúziónak tartja. Ágoston időről szóló fejtegetései végén ehhez nagyban hasonló következtetésre jut: az idő a lélekben létezik. A változó dolgok ugyanis a benyomásokat hagyják a lélekben, a lélek ezekhez a benyomásokhoz tartamot kapcsol, méri azokat, így jön létre az időérzet. Hisz hogyan is lehetne mérni az elmúlt és az eljövendő időt – sőt egyáltalán tudomással bírni ezekről –, ha azok nem léteznek? Csakis úgy, hogy a lélekben jelen vannak. S mivel létük nincs, máshol nem is lehetnek jelen, mint a lélekben.¹⁵² „Ki tagadná, hogy a jövő még nincsen? A lélekben mégis ott van immár a jövőre való várakozás. És ki tagadná, hogy a múlt többé nincsen? A lélekben azonban ott van még a múlt emléke is. Ki venné tagadásba, hogy a jelen időnek kiterjedése nincsen, mert tovaröppen egyetlen pillanatban? Nos, maradandó az a figyelem, amelyben elillanásra törekszik a közeledő idő.

Tehát nem hosszú idő a még nem létező jövő, hanem a hosszú jövő a jövőre való hosszú várakozás. És nem hosszú idő a már nem létező múlt, hanem hosszú múlt a múlt hosszas emlékezete.”¹⁵³

¹⁵⁰ Confessiones, XI. XX. 26.

¹⁵¹ Confessiones, XI. XXIII–XXIV.

¹⁵² Confessiones, XI. XXVI–XXVIII.

¹⁵³ Confessiones, XI. XXVIII. 37.

5.2. *Az idő mint kairosz*

Amiről eddig szó volt, az a *kronoszként* felfogott idő: az az idő, amely megfelel mindennapi tapasztalatainknak, amelyet visszafordíthatatlanul előrehaladónak érzékelünk, és amelyet három szakaszra (múlt, jelen, jövő) osztunk. Láthattuk, hogy Eckhart Tolle az időről igen rendhagyó, első hallásra talán abszurdnak tűnő módon gondolkodik. Azt is láthattuk, hogy a keresztény szemlélődő, Thomas Keating – bár elemzett művében keveset foglalkozik az idő témájával – alapvetően hasonlóan értelmezi az időt, mint Tolle. Végül pedig azt is láthattuk, hogy az első benyomásra szokatlan Eckhart Tolle-i időfelfogás megalapozottnak tűnik a filozófia és a keresztény teológia két klasszikus időfelfogása, Arisztotelész és Szent Ágoston időértelmezése felől közelítve.

A keresztény teológia azonban egy másik időfogalommal is operál. Ez a minőségi idő, kegyelmi idő, a *kairosz*. A kairosz az időfolyam (kronosz) megkülönböztetett pillanata. A kairosz a „kellő idő”, a „megfelelő pillanat”, amely mély tartalommal rendelkezik, és kiemelkedő eseményekhez kötődik.¹⁵⁴

A teológia több eseményre is alkalmazza a kairosz, kegyelmi idő fogalmát. Egyrészt kairosz Jézus Krisztus földi működésének ideje. Ugyanakkor kairosz a Jézus-eseménytől kezdve minden idő, hiszen a Jézus-esemény alapvető változást hozott az üdvtörténetben: az azóta tartó történelmi kor, az egyház ideje tehát szintén kegyelmi idő. Kegyelmi időt jelentenek az egyház ünnepei és a liturgia is. Ugyanakkor a Jézus-esemény ellentmondásos módon hozta el az idők teljességét: a „már” és a „még nem” feszültségét jelenti, s az idők végső teljessége, a végső kairosz a feltámadáskor, az „új teremtéskor” következik be Isten örökkévalóságában.¹⁵⁵

Eckhart Tolle számára a jelen pillanat, a most kiemelkedő jelentőséggel bír. Azt már láttuk, hogy szerinte a jelen egy olyan megkülönböztetett időpillanat, amely nem része az időfolyamatnak, a kronosznak. Azonban Eckhart a jelen a kairosz jelentőségével is felruházza. Főművének címe is erre utal: *A most hatalma*. A jelen pillanat az, amelyben életünk zajlik. A jelen pillanat, a most az egyedüli „tere” a létezésnek és saját életünknek. Kizárólag a jelen pillanatban élünk.¹⁵⁶ A jelen tehát egzisztenciális szempontból kiemelt pillanat, kegyelmi idő, kairosz.

¹⁵⁴ LÉON-DUFOUR, Xavier: Az Újszövetség értelmező kéziszótára, Új Ember Kiadó, Budapest, 2008, 284–286. o.

¹⁵⁵ LÉON-DUFOUR, Xavier (főszerk.): Biblikus teológiai szótár, Szent István Társulat, Budapest, 2009 (a továbbiakban: BTSZ), 549–553. o.

¹⁵⁶ TOLLE, E.: *A most hatalma*, i. m. 49–50. o.

A jelen továbbá az egyetlen pillanat, amely fölött hatalmunk van.¹⁵⁷ Egyedül a jelenben cselekedhetek, hozhatok döntéseket. A jelen helyzet kihívásával mindig képes vagyok megbirkózni. A jövőre vonatkozó félelmekkel, aggodalmakkal, illetve a múltbéli eseményekből fakadó szorongással azonban nem. Azok valóban megoldhatatlan problémát jelentenek, hisz nem is léteznek (nincs valós létük, ahogyan a múltnak és a jövőnek nincs valós léte).¹⁵⁸ A jelen azonban lehetőséget biztosít a cselekvésre és a dolgok megváltoztatására. Sőt, egyedül a jelen biztosít erre lehetőséget.¹⁵⁹

Eckhart számára azonban a cselekvés lehetőségénél sokkal lényegesebb, hogy a jelenben hozhatom meg azt az egyetlen döntést, amelytől „felébredésem” vagy további szenvedésem függ.¹⁶⁰ Mindig az van, és csak az lehetséges, hogy legyen, ami a jelen pillanatban aktuálisan van. Ha elutasítom azt, ami a jelenben aktuálisan van, ezzel az értelmetlen döntéssel szélmalomharcra ítélem magam. Ez a szenvedés oka. Ha azonban elfogadom azt, ami van, ezzel megszabadítom magam a szenvedéstől.¹⁶¹ Eckhart szerint ez maga a felébredés, a „megvilágosodás”.¹⁶² A jelen pillanat tehát leginkább abból a szempontból kairesz, hogy egyedül kínálja a „megvilágosodás” lehetőségét.¹⁶³

Látható, hogy Eckhart Tolle is beszél kiemelt időpillanatról, kegyelmi időről, kairoszról. A kérdés az, hogy Tolle „kairosza” mennyiben azonos értelmű a keresztény teológia kairoszával, hiszen – úgy tűnik – Tolle profanizálja a kairoszt. A keresztény teológia a kairoszt kiemelt üdvtörténeti pillanatokhoz köti, míg Eckhart egyszerűen az éppen létező jelen pillanatot tekinti kairosznak. Nem kétséges, hogy mind az üdvtörténetben, mind a keresztény ember egyéni életében vannak megkülönböztetett időpillanatok. A kérdés az, hogy valóban tekinthetjük-e kairosznak a jelen pillanatot a maga egyszerűségében? A jelen pillanat – amikor éppen ezeket a sorokat olvassuk – első benyomásra nem tűnik olyan értékesnek, mint az az időpont, amikor Jézus, az Isten Fia emberként a földön élt, vagy mint egy nagy ünnepélyességgel végzett liturgia egy pillanata. Vizsgáljuk meg, mit mond a keresztény teológia „a most hatalmáról”!

¹⁵⁷ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 37. o.

¹⁵⁸ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 44. o.; 77. o.

¹⁵⁹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 61–62. o.; 74–79. o.; 169–173. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 76–77. o.; 185. o.; 195. o.; 218–219. o.

¹⁶⁰ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 50. o.; 51–52. o.

¹⁶¹ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 38. o.; 148–150. o.; 169–175. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 13. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 160–161. o.

¹⁶² TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 36–38. o.; 52. o.; 161. o.; 169–185. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 61–68. o.; 105. o.; 111–112. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 186–189. o.

¹⁶³ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 58–60. o.; 114–115. o.; 123–125. o.; 142. o.; 188. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 43–47. o.; 53. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 110–112. o.; 197–198. o.; 230–231. o.; 243–244. o.; 279–280. o.

Jézus új korszakot nyitott meg, amikor meghirdette Isten Országának eljövételét (Mk 1,15). Sőt, nyilvánvalóvá tette: Isten Orzága jelen van (Lk 17,21). Ez értelemszerűen azt jelenti, hogy Isten Orzága minden pillanatban – beleértve a jelen pillanatot is – jelen van. Hovatovább: „Jézusban Isten jelen ideje lép a világba [...]” Jézus „mintegy kibontakoztatja az időben, hogy mit jelent Isten eleven örökkévalósága.”¹⁶⁴ A Jézus-esemény óta tartó korszak, az egyház ideje ugyancsak kegyelmi idő. „Ez Isten »má«-ja; amíg ez tart, minden ember meghívást kap a megtérésre [...]»¹⁶⁵ Ha ez így van, akkor ennek a korszaknak minden pillanata – beleértve a mostot is – kegyelmi idő. A Megtestesüléssel kezdődött új korszak azonban csak a Parúziában nyeri el beteljesülését. De „bármilyen fontos is a történelem vége, amelyet az Úr eljövele koronáz meg, nem vakíthatja el a hívőt annyira, hogy elfeledje húsvét és pünkösöd napjának értelmét: Krisztus már a dicsőségben van, és, egy bizonyos értelemben, Napja már most jelen van számunkra.”¹⁶⁶

„Az Úr eljött, állandóan jön, jönni fog, hogy megítélje a világot és megmentse a hívőket.”¹⁶⁷ Ha ez így van, akkor nem kétséges, hogy minden pillanat megkülönböztetett jelentőséggel bír: minden pillanat az ítélet és az üdvösség pillanata. Megerősíti ezt Szent Pál: „Mert ő [Isten] mondja: »A nekem tetsző időben meghallgattalak, és az üdvösség napján megsegítettelek téged«. Íme, most van a kellő idő, íme, most van az üdvösség napja!” (2Kor 6,2) Az apostol által idézett Izajás próféta (49,8) „Istennek tetsző időről”, „az üdvösség napjáról” beszél, ami egyértelműen megkülönböztetett jelentőségű, kegyelmi idő, kairosz. Szent Pál pedig ehhez hozzáteszi: ez a kairosz most van.

A jelen pillanat az egyetlen lehetséges időpont a cselekvésre – mondja Eckhart Tolle, s ezzel nehezen lehetne vitatkozni. Hasonlóképpen beszél Pál is: „Tehát amíg időnk van, tegyünk jót mindenkivel [...]” (Gal 6,10) Illetve: „[...] jól használjátok fel az időt [...]!” (Ef 5,16) Továbbá: „[...] használjátok fel a kedvező alkalmat! Jól értékesítsétek az időt!” (Kol 4,5b) Az érdemszerzés ideje tehát most, a jelen pillanatban van. Hasonlóképpen a bűnök elkövetésére is csak a mostban van lehetőség. Erről beszél Zsidókhöz írt levél is (3,7–4,11). A most az egyetlen pillanat, amikor üdvösségünkön vagy éppenséggel annak elvesztésén tudunk munkálkodni. Ebből a perspektívából szemlélve már egyáltalán nem tűnik túlzónak Eckhart Tolle azon állítása, miszerint a megvilágosodás kulcsa a jelen pillanat. „Most ugyanis az üdvösség közelebb van hozzánk, mint amikor hívők lettünk” – mondja Pál (Róm 13,11b).

¹⁶⁴ MARTOS Levente Balázs: Isten ideje Márk evangéliumában, Praeconia, 8. évf., 2. sz., 2013, 9. o.

¹⁶⁵ BTSZ, i. m. 551. o.

¹⁶⁶ BTSZ, i. m. 971. o.

¹⁶⁷ BTSZ, i. m. 965. o.

Minden valószínűség szerint Pál – aki meg volt győződve a közeli Parúziáról¹⁶⁸ – itt arról beszél, hogy Krisztus második eljövetele minden egyes nappal közelebb van hozzánk. Ha azonban az idézetet spirituálisan értelmezzük – és erre feljogosít az, hogy szószerinti értelmében (Krisztus közeli második eljövetele tekintetében) nem valósult meg –, akkor olvashatjuk úgy is, miszerint az érdemszerzés ideje most van, ezért az üdvösség a mostban válik elérhetővé.

Külön meg kell emlékezni a liturgia kairoszáról. A liturgia lényege ugyanis Rupert Berger szerint nem más, mint az üdvtörténet jelenvalóvá tétele. Érdemes hosszabban idéznünk őt: „A mai értelem csak nehezen tudja felfogni a *bibliai időélményt*, ami a liturgiának is az alapja. Az Ószövetség nyelve nem különbözteti meg a múltat, a jelent és jövőt, valamint az idő különböző szakaszait [...]. A múlt nem tűnt el, a jövő nem a messzi távolban van, hanem minden a jelenben fejt ki a hatását. Képekben kifejezve: a rügyben és a virágban már jelen van a gyümölcs, a már megérett gyümölcsben még mindig ott van a virág. [...] Minden nap az üdvtörténet összefoglalása és elővételezése, és az Isten üdvözítő akaratát hirdető ige által (amit mi a múltból szóló elbeszélésként vagy a jövőről szóló kijelentésként érzékelünk) fejt ki hatását a figyelemmel hallgató közösségben. A hívő keresztény ehhez hasonlóan a szentségek, különösen az Eucharisztia vételekor Isten teremtmény és eszkatolgikusan beteljesítő cselekvését élőnek és jelenvalónak tapasztalja meg.”¹⁶⁹ Az idézetből jól látszik, hogy a liturgia kairosza abban áll, hogy a teljes üdvtörténetet teszi jelenvalóvá a mostban. Külön ki kell emelni Krisztus állandó jelenlétét az egyházban (Mt 28,20b). Krisztus most is jelen van – pontosabban: most van jelen. Ez a jelenlét ugyan nem korlátozódik a liturgiára, ám a liturgiában a leghangsúlyosabb. Ugyanis „a szentségek kiszolgáltatásánál a befogadó nem egyszerűen [...] kegyelemben részesül Krisztus egyszeri üdvözítő tetteinek hatására, hanem maga az üdvözítő esemény lesz *in mysterio* (a szentségi történésben) jelenvalóvá; ezzel lehetővé teszi, hogy a befogadó az Úr halálának és feltámadásának részese legyen. [...] e misztériumtan révén tudatosodhatott a hívekben Krisztus cselekvő jelenlétének jelentősége az Egyház istentiszteletében, és ez helyreállította az istentiszteleti életnek azt a szerves szemléletét, amely [...] a hatékony jelenlét elvén alapul.”¹⁷⁰

Mindeddig csupán arról esett szó, hogy Eckhart Tolle mit ért „a most hatalmán”, és az hogyan értelmezhető a keresztény teológia kairosz-fogalmával, s nem szóltam arról, hogy miként vélekedik Keating a jelen pillanatról. Mint azt már említettem, Keatingnél az idő nem

¹⁶⁸ BTSZ, i. m. 553. o.

¹⁶⁹ BERGER, Rupert: *Lelkipásztori liturgikus lexikon*, Vigilia Kiadó, Budapest, 2008, 182. o. Eredeti kiemelés.

¹⁷⁰ BERGER, R.: i. m. 263–264. o. Eredeti kiemelés.

olyan központi téma, mint Tollénél, noha az a kevés, amelyet az időről elmond, alapvető egyezéseket mutat Tolle időfelfogásával. Nincs ez másként a pillanat jelentőségének tárgyában sem. Eckhart Tolle hosszasan beszél a jelen pillanat aktuális milyenségének az elfogadásáról, mely egyedül képes megszabadítani a szenvedéstől. Keating hasonlóképpen beszél. „Minden Istennek adott válasznak, bármi legyen is az, azzal kell kezdődnie, hogy feltétel nélkül elfogadjuk a valóságot, ahogy az adott pillanatban van.”¹⁷¹ Majd azzal folytatja: „Istennek csak egy pillanatra van szüksége ahhoz, hogy gazdaggá tegyen bennünket.”¹⁷² Keatingnek ez a monda nem csupán Eckhart fő művére (*A most hatalma*) rímél, hanem lírai, vallomásszerű kvázi-definíciója a keresztény teológia kairosz-fogalmának. „Isten jelenléte minden pillanatban elérhető” – mondja Thomas Keating.¹⁷³

Noha Keating elemzett művében kevés szót ejt az időről, egy másik jelenkori keresztény szemlélődő, Wilfrid Stinissen OCD (1927–2013) egy egész könyvet szentel e témának. *Idő és örökkévalóság* című művében Stinissen Eckhart Tolléhoz hasonlóan vélekedik a jelen pillanat kairosz-jellegéről.¹⁷⁴

Végezetül álljon itt egy idézet Xavier Léon-Dufourtól, mely akár e fejezet summázata is lehetne: „Krisztussal »már a végső időkben élünk« (1Kor 10,11), olyannyira, hogy a »ma« az igazi minőségi idő, amikor megvalósul az az »óra«, melyre Jézus annyira vágyott: az idők folyását hatalma alá vonja az örökkévaló (Zsid 3,7–4,11).”¹⁷⁵

5.3. *Kegyelem és szabadság*

Láthattuk, hogy Eckhart Tollénél a pillanat kairosza abban áll, hogy a jelen pillanat a „tudatváltás”, a „felébredés”, a „megvilágosodás” kulcsa. Itt lépünk át a kegyelmi idő témájából a kegyelem és szabadság kérdéséhez. Úgy tűnik ugyanis, hogy amikor Eckhart Tolle „a most hatalmáról” beszél, önmegváltást tanít. Azt mondja: elég elcsendesítem gondolkodásomat és a jelent a legteljesebben megélem, és bekövetkezik a „felébredés”. Ez olyan, mintha pusztán a saját erőfeszítésemmel képes lennék elérni a megvilágosodást. Hasonló gyanú merülhet fel Thomas Keatinggel szemben is. Ám a gyanúnak esetében még súlyosabb a tárgya: szerinte az ember képes Istennel eggyé válni, s látszólag ezt saját

¹⁷¹ KEATING, Th.: i. m. 84. o.

¹⁷² KEATING, Th.: i. m. 90. o.

¹⁷³ KEATING, Th.: i. m. 69. o.

¹⁷⁴ STINISSEN OCD, Wilfrid: *Idő és örökkévalóság*, Új Ember Kiadó, Budapest, 2003, 139–162. o.

¹⁷⁵ LÉON-DUFOUR, X.: *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, i. m. 285–286. o.

erőfeszítéséből, pusztán egy módszer (a szemlélődés) segítségével éri el. Megalapozott ez a gyanú? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához vizsgáljuk meg, hogy miként lehetséges Keating szerint a megistenülés, illetve hogy Eckhart Tolle szerint miként juthat el az ember a „felébredésre” – saját erőfeszítésünknek¹⁷⁶ köszönhetően, vagy pedig kegyelem által? –, végül pedig vessük mindezt össze a kegyelemről és szabadságról szóló hivatalos egyházi tanítással!

Thomas Keating többször hangsúlyozza, hogy az általa alkalmazott módszer, a belső imádság, nem azonos a kontemplációval. A belső imádság pusztán a gondolatok lecsendesítésének eszköze. Arra szolgál, hogy az ember eljuthasson abba az állapotba, amikor a gondolatok már nem képesek megragadni figyelmét, és bensőjében csend honol. A módszer mindössze ennyire képes, mindössze eddig az állapotig képes elvezetni.¹⁷⁷ Ennél a belső csendnél tovább az ember saját erőfeszítéséből nem juthat. Az egyetlen, amit tehet, hogy ebben a csendben megmaradva várakozik, nyitottan bármilyen történésre, és elfogadva, bármi is történik, vagy éppen nem történik.¹⁷⁸ Ebben a teljes önküresítésben és teljes nyitottságban Isten az, aki – ha akarja – lépest tesz az ember felé, és kegyelmekben részesíti. Sőt a lehető legnagyobb kegyelemben, amikor is Isten egyesíti az embert saját Magával. Az ember szabadsága a szemlélődésben tehát abban áll, hogy lehetővé tegye az isteni kegyelem működését. Pontosabban, hogy az önküresítéssel elhárítsa az kegyelem útjából az akadályokat. Minden további történés kegyelem által következnek be.¹⁷⁹

Ehhez képest Eckhart Tolle látszólag fordítottan vélekedik a szabadság és kegyelem szerepéről a „felébredésben”. Arra a kérdésre, hogy tehetünk-e bármit is saját felébredésünk érdekében, határozott nemmel válaszol.¹⁸⁰ Semmit nem tehetünk a felébredés érdekében, mert annak megtörténte teljes egészében a kegyelem¹⁸¹ műve.¹⁸² Ha mégis úgy érezzük, hogy képesek vagyunk tenni valamit ennek érdekében, az csak azért lehetséges, mert már

¹⁷⁶ Akár Thomas Keating, akár Eckhart Tolle spiritualitásáról beszélünk, a „cselekedet”, „tett”, „erőfeszítés” kifejezések használata nem a legszerencsésebb. A spirituális fejlődés általuk leírt útján ugyanis a „cselekvés” inkább beleegyezést, elfogadást, lenni hagyást, megnyílást, önküresítést, önfeladást jelent. Mind Tolle, mind Keating elismeri azonban, hogy ezek az első pillantásra inkább passzívnak tűnő tevékenységek nagyfokú bátorságot, elhatározást, összeszedettséget igényelnek, és igen komoly spirituális gyakorlatnak számítanak. Tehát passzív aspektusuk mellett erőteljesen aktív aspektusuk is van – noha az aktivitás-passzivitás ellentétpár ezen tevékenysége leírására végső soron alkalmatlan. Mint ahogy a „cselekvés”, „tevékenység”, „tett”, „erőfeszítés” kifejezések is. A nyelv korlátozottsága miatt a továbbiakban mégis használni fogom ezeket a kifejezéseket, azonban azok e megjegyzésben leírtaknak megfelelően értelmezendők.

¹⁷⁷ KEATING, Th.: i. m. 9–12. o.;

¹⁷⁸ KEATING, Th.: i. m. 84. o.; 102. o.; 105. o.; 107. o.

¹⁷⁹ KEATING, Th.: i. m. 56. o.; 58. o.; 61. o.; 88. o.; 197. o.

¹⁸⁰ Tolle, E.: Új Föld, i. m. 112. o.

¹⁸¹ Eckhart Tolle használja a „kegyelem” kifejezést, tehát nem arról van szó, hogy keresztény terminológiával igyekeznék leírni Eckhart Tolle tanítását.

¹⁸² TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 237. o.

felébredtünk.¹⁸³ Ez némileg ellentmondásos: miért kellene egyáltalán tennünk valamit a felébredés érdekében, ha már felébredtünk? Eckhart a felébredést nem pontszerű eseményhez köti, hanem folyamatként értelmezi.¹⁸⁴ A felébredés egy folyamat, amelynek ugyan lehetnek különleges áttörési pontjai, amelyek ideiglenes vagy végleges tudatváltást okoznak, de történhet lassan, fokozatosan, észrevétlenül is.¹⁸⁵ Ezzel a folyamat az ember együttműködhet az előrehaladás érdekében,¹⁸⁶ de magát a folyamatot nem képes elindítani.¹⁸⁷ A folyamat elindulása egyedül a kegyelemtől függ.¹⁸⁸ Ki tekinthető felébredettnek? Eckhart szerint nem csupán az a felébredett, akinél bekövetkezett a tartós tudatváltás, hanem mindenki, akinél ez a folyamat – a kegyelem „kezdőlökése” folytán – elindult. Ebből következik, hogy igen sokan nincsenek is tudatában, hogy ők már felébredtek, „megvilágosultak”: élik tovább a mindennapi életüket, s közben a folyamat csak lassan bontakozik ki bennük. Ha ez valóban így van, akkor egyáltalán honnan tudhatja bárki is, hogy ő már felébredt? Eckhart szerint, ha valaki csak a legkisebb mértékben is igaznak tartja azokat a tanításokat, melyek arra hívnak, hogy hamis énünk mögött találjuk meg igazi énünket, az már felébredt. Ezek a tanítások ugyanis a hétköznapi elme hagyományos gondolkodása számára irracionálisak. Ha valaki mégis képes megsejteni bennük az igazságot, az nem lehetséges a természetes ész saját erejéből, hanem kegyelem műve. Mindazok, akik felismerik ezen tanítások igazságát, már részesültek abban a kegyelmi aktusban, amellyel felébredettekké váltak.¹⁸⁹ Attól kezdve saját szabad döntésükön múlik, hogy együttműködnek-e ezzel a már megindult folyamattal.¹⁹⁰

Keating és Tolle felfogása első ránézésre teljesen fordítottak tűnik. Ugyanis míg Keatingnél az ember szabadságából származó cselekedet előkészíti a kegyelem útját, s a kegyelem teljesíti be az emberi erőfeszítéseket, addig Tollénél a kegyelem teszi lehetővé az erőfeszítéseket, és az erőfeszítések viszik előre azt a folyamatot, amelyet a kegyelem elindított. A két elképzelés azonban véleményem szerint nem kontradiktórikus, hanem komplementer viszonyban van egymással. A különböző keresztény szemlélődők elismerik, hogy minden ember alkalmas a szemlélődésre, mégsem válik mindenki szemlélődővé. Ugyanis csak az lesz szemlélődővé, aki meghívást kap (kegyelem) a szemlélődő életre. A

¹⁸³ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 238–239. o.

¹⁸⁴ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 163. o.; 236. o.

¹⁸⁵ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 33–34. o.

¹⁸⁶ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 66. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 238–239. o.

¹⁸⁷ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 237–238. o.

¹⁸⁸ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 133. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 237–238. o.

¹⁸⁹ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 238. o. Vö. TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 83. o. TOLLE, E.: Megszólal a csend, i. m. 26–27. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 14–15. o.; 22. o.

¹⁹⁰ TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 238–239. o.

szemlélődő élet tulajdonképpen a meghívással veszi kezdetét, még mielőtt a szemlélődő valóban eljutna a szemlélődés fokára. A szemlélődés egy kegyelmi aktussal veszi kezdetét, s ezzel a kegyelemmel – különböző gyakorlatok és imádságfajták végzésével – szabadságában együttműködve jut el a szemlélődő a tiszta imádságig és a megistenülésig. A szemlélődő életnek van tehát egy útja, amely a meghívással kezdődik, és aktív gyakorlással jut el mind magasabb és magasabb szintre.¹⁹¹ Ebben az értelemben a szemlélődésre való meghívás és a felébredés ugyanaz a kegyelmi aktus, amely egy folyamatot indít el. Ezt a tapasztalatot teológiailag támasztja alá Henri de Lubac, aki szerint az emberben lévő, Isten látására vonatkozó vágyat maga Isten ébreszti fel.¹⁹² Továbbá Keating is arról beszél, hogy a keresztségben a hamis én ténylegesen megöletik és az Istennel való egység ténylegesen helyreállítatik. Mindez kegyelmi aktus. Ám ennek a kegyelmi hatásnak az aktualizálásához, vagyis a hamis én teljes felszámolásához és az Istennel való egység teljes helyreállításához spirituális gyakorlás szükséges.¹⁹³

A közös nevezőt akkor is megtalálhatjuk, ha a másik irányból közelítjük meg a kérdést. Keating vallja, hogy a kontempláció állapota, az Istennel való egyesülés nem érhető el cselekedetek által. Előkészülhetünk rá, de megtörténte teljesen a kegyelemtől függ. Eckhart Tolle sem vélekedik erről másként. Sőt, ebben a kérdésben talán még radikálisabb véleményt fogalmaz meg. Bár mint fentebb láttuk, Eckhart erőteljesen hangsúlyozza a felébredés folyamatának kegyelmi kezdőpontját, a folyamat betetőzését nem kevésbé a kegyelemnek tulajdonítja. Elfogadhatónak, sőt hasznosnak tart bizonyos cselekedeteket a felébredés folyamatában való előrehaladás szempontjából (lelki olvasmányok, meditáció stb.), de ezeket végső soron szükségtelennek ítéli. A felébredés folyamatának betetőzése nem saját erőfeszítésünktől függ, hanem kegyelem műve. Pusztán annyit kell „tennünk”, hogy önmagunkat kiüresítve és a jelen vanságát elfogadva megnyílunk a kegyelem befogadására. Eckhart szerint ez nem valamiféle jövőbeli célkitűzés kell, hogy legyen a számunkra, hanem lehetséges itt és most.¹⁹⁴ Nem szükséges hozzá semmilyen cselekvés. A cselekedeteknek csak annyiban van értelme és értéke, amennyiben hozzásegítenek minket az önkiüresítéshez és a kegyelem számára való megnyíláshoz. A megvilágosodás azonban egyedül a kegyelem által jön létre.

¹⁹¹ Vö. pl.: A Megnemismert felhője, i. m.

¹⁹² LUBAC SJ, Henri de: The Mystery of the Supernatural, The Crossroad Publishing Company, New York, 1998, 207–221. o.

¹⁹³ KEATING, Th.: i. m. 191–194. o.

¹⁹⁴ TOLLE, E.: A most hatalma, i. m. 16. o. TOLLE, E.: Új Föld, i. m. 279–280. o.

Láthatjuk, hogy mind a kontemplációban, mind az Eckhart Tolle által felébredésnek nevezett történésben a kegyelem és a szabadság dinamikus folyamatai játszódnak, amelyben kegyelem és szabadság együttműködése van jelen a kegyelem vitathatatlan elsősége mellett. Thomas Keating ezt így fogalmazza meg: „Az emberi erőfeszítés a kegyelemtől függ, noha éppen ez az, ami a kegyelmet meghívja. Bármilyen mértékű isteni egyesülést érünk is el, az nem áll arányban erőfeszítéseinkkel, hanem merőben az isteni szeretet adománya.”¹⁹⁵

Jól párhuzamba állítható mindez azzal, amit a trienti zsinat megigazulásról szóló határozata kinyilvánít a kegyelemnek és a szabadságnak a megigazulásban játszott szerepéről. A zsinati határozat szerint a megigazulás eredete a kegyelem: „a felnőttek megigazulását Isten Jézus Krisztus általi megelőző kegyelméből kell eredeztetni, vagyis az Ő elhívásából, amely anélkül hívja el őket, hogy bármiféle érdemük lenne [...] és a saját megigazulásuk felé való törekvésre előkészítést ad úgy, hogy szabadon egyetértenek és együttműködnek ugyanazon kegyelemmel, hogy [...] sem az nincs, hogy az ember maga egyáltalán semmit sem tesz [...], de mégis Isten kegyelme nélkül nem mozdulhat a megigazulás irányába [...]. [...] mikor pedig azt mondjuk, »Téríts magadhoz minket Uram, és mi megtérünk« [Siralm 5,21] megvalljuk, hogy Isten kegyelme megelőzi a mi elhatározásunkat.” (DH 1525) Az első lépés a megigazulásban tehát Isten hívása, a kegyelem; ahogyan a szemlélődők is vallják, hogy a szemlélődés felé az első lépés a meghívás szemlélődő életre, vagy ahogyan Eckhart Tolle állítja, hogy azért vagyunk képesek haladni a felébredés felé, mert már felébredtünk.

Ezzel a megigazító kegyelemmel együtt kell működni. Ez az ember részéről szabad döntést feltételez. Maga a zsinati dokumentum a kegyelemmel együttműködő cselekedetekkel kapcsolatosan „előkészületről” beszél. Ez egybecseng a szemlélődőknek azzal a nézetével, hogy a különböző jócselekedetek, önmegtartóztatások és imádságok előkészületet jelentenek a kontemplációra. „Magára a megigazulásra úgy készülnek elő, hogy [...] az Isten kegyelme által felindítva és segítve [...] szabadon haladnak Isten felé [...]” (DH 1526) „Tettek nélkül a hit halott” (Jak 2,7) – idézi a dokumentum. Továbbá: „Ha elakarsz jutni az örök életre, tartsd meg a parancsolatokat.” (Mt 19,17) Majd hozzáteszi: „[az] örök életet a remény és a szeretet híján a hit nem képes megadni.” (DH 1531) A cselekedeteknek tehát megvan a maguk értéke és érdeme (DH 1545), és képesek növelni a már elnyert megigazulást (DH 1535). Ez párhuzamban áll azzal, hogy a szemlélődő életre meghívást kapott személy is gyakorlatok hosszú során át jut el addig, hogy valóban szemlélődővé váljon. Viszont a zsinati dokumentum hangsúlyozza, hogy minden érdemszerző cselekedet csakis azért lehetséges,

¹⁹⁵ KEATING, Th.: i. m. 197. o.

mert történt egy előzetes kegyelmi aktus, „és ezen erő nélkül semmilyen módon Istennek kedves és érdemszerző tett nem jöhet létre.” (DH 1546)

Azonban a megigazulást sem a hit, sem a cselekedetek önmagukban nem képesek kiérdemelni (DH 1532). „[...] a felkészülést, vagy előkészületet maga a megigazulás követi, mely [...] a belső embernek a kegyelem és a kegyelmi adományok akaratlagos befogadása által megvalósuló megszentelődése és megújulása [...]” (DH 1528) Hasonlóképpen a kontemplációban az Istennel való találkozásra, a megistenülésre csupán elő lehet készülni a cselekedetekkel, a cselekedetek azonban azt nem tudják kieszközölni. Az a kegyelem műve. Ahogyan a megigazulásról, úgy a szemlélődésről is elmondható, hogy annak mind létesítő-, mind cél-oka Isten (DH 1529). „Nem szabad elfelejteni azt sem, hogyha bár a Szentírás mindenütt méltatja a jócselekedetek értékét [...] mindennek ellenére kizárt dolog, hogy a keresztény ember önmagában bizakodjék, vagy önmagával dicsekedjék, s nem az Úrban [...]” (DH 1548)

A határozatot lezáró kánonok nyomatékossítják a fenti állításokat. „A Szentlélek sugallata és segítő erejének előzetes beavatkozása” szükséges ahhoz, hogy az ember képes legyen hinni és jót tenni (DH 1553). Ez az előzetes kegyelem azonban nem korlátozza az ember szabad akaratát (DH 1554), és az embernek cselekedeteivel kell „előkészülni” és „felkészülni” a megigazulásra (DH 1559). A cselekedetek valóságosan hozzájárulnak a már elnyert megigazulás növekedéséhez (DH 1574). Ugyanakkor senki sem lehet megigazulttá saját erejéből: a megigazulás egyedül a kegyelem műve (DH 1551).

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy mind Keating, mind Tolle vélekedése arról, hogy a kontemplációban, illetve a felébredés folyamatában hogyan működik együtt a kegyelem és az emberi szabadság, modellezhető a trienti zsinat megigazulásról szóló határozatának a kegyelem és szabadság dinamikus viszonyáról szóló tanításával.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

A végső következtetések levonásánál két kérdést kell feltennünk. Az első: keresztény-e Eckhart Tolle tanítása? Erre a válasz egyértelmű nem. Annak ellenére sem, hogy Eckhart Tolle tanításába beemel keresztény elemeket, és előszeretettel hivatkozik a Szentírásra. A keresztényt ugyanis a Jézus Krisztusba vetett hit teszi kereszténnyé.¹⁹⁶ Eckhart Tolle ugyan beszél Jézus Krisztusról, ám tanításának nem Jézus Krisztus evangéliuma a középpontja és kizárólagos tárgya, s számára Jézus inkább egy rendkívül jelentős spirituális tanító, mintsem az Isten Fia, a Megváltó. Eckhart Tolle tehát nem keresztény. Maga sem nevezi magát annak.

A második kérdés, hogy keresztényi-e Eckhart Tolle tanítása? Eckhart Tolle és Thomas Keating nézeteinek párhuzamos bemutatásából láthatóvá váltak a kettejük tanítása közötti egyezések. Keating tanítása pedig szervesen illeszkedik a keresztény kontempláció ősi és tekintélyes hagyományába. Ha következetesen végigvisszük ezt a szillogizmust, akkor arra a konklúzióra jutunk, hogy Eckhart Tolle tanításai nem idegenek a kereszténység számára. Ezt a megállapítást támasztották alá azok a vizsgálódások is, amikor Eckhart Tolle és Thomas Keating időről, kegyelemről és szabadságról alkotott nézetét hasonlítottam össze a keresztény teológiának ezen kérdésekben kialakított álláspontjával. Hasonlóan vélekedik Richard Rohr OFM is, aki nagyon kedvezően nyilatkozik Eckhart Tolléről.

Véleménye szerint sok keresztény azért idegenkedik Eckhart Tolle tanításától, mert a 16. század óta jórészt feledésbe merült a keresztény kontempláció hagyománya. Tolle tanításai ezzel a régebbi keresztény hagyománnyal vannak összhangban, ezért tűnhet a mai keresztények számára idegennek. Természetesen távol áll Rohrtól az az intenció, hogy „megkeresztelje” Tollét. Leszögezi: Eckhart nem keresztény tanító, és amit tanít, az nem keresztény meditáció; tanításában nem kap központi szerepet Jézus Krisztus. Eckhart érdemként tudja be azonban, hogy egy olyan természetes meditációt tanít, amely a keresztények számára is segítség lehet az elmélyülésben, és hasznos eszközt kínál arra, hogy megváljunk attól a hamis éntől, amelyről Jézus is tanítja, hogy meg kell szabadulnunk tőle (Mt 16,25; Jn 12,24–25). Rohr szerint Eckhart semmiképpen sem keresztényellenes, sőt

¹⁹⁶ KÜNG, Hans: Ki a keresztény? 20 tétel a keresztény életéről, Verlag Eola, Wien, é. n., 14–17. o.

hasznos „szövetséges” a kereszténység számára: „aki nincs ellenünk, velünk van” (Mk 9,40).¹⁹⁷

A dolgozat szűkre szabott keretei nem tették lehetővé az Eckhart Tolle világnézetére való mindenre kiterjedő teológiai reflexiót. Ehelyütt meg kellett elégednem azzal, hogy egy kortárs keresztény szemlélődő, Thomas Keating nézeteivel vessem össze Tolle tanításait. Azonban ennyiből is láthatóvá vált talán, hogy Eckhart Tolle tanítása nem tekinthető pusztán minden alapot nélkülöző újpogány szinkretizmusnak, hanem tanítása komoly teológiai relevanciával bír, s különösképpen a keresztény kontemplatív hagyománnyal mutat nagyfokú hasonlóságot. Érdemes lenne ezért a jövőben további teológiai vizsgálatnak alávetni Eckhart Tolle nézeteit; mindenekelőtt összehasonlításokat végezni közte és a szemlélődés klasszikusai – Evagriosz, a hészükhaszták, Eckhart mester, *A Megnemismert felhője*, Thomas Merton stb. – között.

Eckhart Tolle tanítása azonban nem csupán teológiai relevanciával bír, hanem komoly filozófiai és pszichológiai megalapozottsággal is. Filozófiai szemszögből gyümölcsöző lehet összevetni tanítását Kant, a transzcendentális módszer filozófusai, Heidegger, a francia egzisztencialisták, Jaspers, Blondel, Teilhard de Chardin stb. gondolataival, a pszichológusok közül pedig mindenekelőtt C. G. Junggal.

Ezenkívül az (összehasonlító) vallástudomány számára is fontos lenne foglalkozni Eckhart Tolle spirituális tanításával, ugyanis az nem csupán a kereszténység, hanem egyéb vallások, mindenekelőtt a zen buddhizmus¹⁹⁸ tanításaival is egyezést mutat. Igazán jelentős kérdés, hogy hogyan, és főképp, hogy *miért* jelennek meg egymástól rendkívül különböző vallásokban, illetve vallásoktól független spirituális tanításokban egymáshoz rendkívül hasonló tapasztalatok. Ennek a kérdésnek a vizsgálta – hovatovább – a vallásközi párbeszéd szempontjából sem közömbös.

¹⁹⁷ ROHR OFM, Richard: Eckhart Tolle and the Christian Tradition. <http://www.eckhartolle.com/article/Spirituality-And-The-Christian-Tradition> Letöltés ideje: 2013. november 2.

¹⁹⁸ MERTON, Th.: A zen és a falánk madarak, i. m. HERRIGEL, Eugen: A zen-út, UR Könyvkiadó, Budapest, 1997.

IRODALOMJEGYZÉK

- About Eckhart Tolle. <http://www.eckharttolle.com/about/eckhart/> Letöltés ideje: 2013. november 1.
- A Megnemismert felhője, Vigilia, Budapest, 1987.
- ARISZTOTELÉSZ: A természet, L'Harmattan, Budapest, 2010.
- BAÁN Izsák OSB: Evagriosz Pontikosz a gondolatokról, Szent Maurícius Monostor – L'Harmattan, Bakonybél – Budapest, 2006.
- BERGER, Rupert: Lelkipásztori liturgikus lexikon, Vigilia Kiadó, Budapest, 2008.
- BOLBERITZ Pál: Lét és kozmosz. Az anyagi világ keresztény szemlélete, Ecclesia, Budapest, 1985.
- DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter: Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai, Örökmécs Kiadó – Szent István Társulat, Bányaterenyé – Budapest, 2004.
- ECKHART MESTER: A nemes emberről, in: ECKHART MESTER: Útmutató beszédek, T-Twins Kiadó, h. n., 1993, 113–123. o.
- ECKHART MESTER: Leválni a világról, in: LUKÁCS László (szerk.): Fohászok és vallomások. A világ legszebb imái, Vigilia, Budapest, 1988, 424–439. o.
- Eckhart Tolle. http://en.wikipedia.org/wiki/Eckhart_Tolle Letöltés ideje: 2013. november 1.
- HERRIGEL, Eugen: A zen-út, UR Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- KEATING, Thomas: Nyitott tudat, nyitott szív. Az evangélium kontemplatív dimenziója, Filosz Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- Kis Filokália. A szívbeli imádság könyve, Filosz Kiadó, Budapest, 2004.
- KÜNG, Hans: Ki a keresztény? 20 tétel a keresztény életéről, Verlag Eola, Wien, é. n.
- LELOUP, Jean-Yves: Bevezetés az igazi filozófusokhoz. A görög atyák avagy a nyugati gondolkodás elfelejtett tartománya, Kairosz Kiadó, h. n., 2006.
- LELOUP, Jean-Yves: Hészükhaszta imamód az Áthosz-hegyi Szeráfim atya tanítása szerint, Korda Kiadó, h. n., 1998.
- LÉON-DUFOUR, Xavier: Az Újszövetség értelmező kéziszótára, Új Ember Kiadó, Budapest, 2008.
- LÉON-DUFOUR, Xavier (főszerk.): Biblikus teológiai szótár, Szent István Társulat, Budapest, 2009.
- LUBAC SJ, Henri de: The Mystery of the Supernatural, The Crossroad Publishing Company, New York, 1998, 207–221. o.
- MARTOS Levente Balázs: Isten ideje Márk evangéliumában, Praeconia, 8. évf., 2. sz., 2013, 5–15. o.
- MEISTER ECKHART: Tizenöt német beszéd, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2000.
- MERTON, Thomas: A belső tapasztalat. Jegyzetek a szemlélődésről, Ursus Libris, h. n., 2011.
- MERTON, Thomas: A szemlélődés magvai. Új változat, Ursus Libris, h. n., 2009.
- MERTON, Thomas: A zen és a falánk madarak, Terebess Kiadó, Budapest, 2000.

NÜSSZAI SZENT GERGELY: Mózes élete, in: VANYÓ László (szerk.): A kappadókiai atyák (Ókeresztény Írók VI/I.), Szent István Társulat, Budapest, 1983, 645–738. o.

PSZEUDO-DIONÜSZIOSZ AREOPAGITÉS: Misztikus teológia, in: Az isteni és az emberi természetről. Görög egyházatyák. II. kötet, Atlantisz Kiadó, Budapest, 1994, 259–265. o.

ROHR OFM, Richard: Eckhart Tolle and the Christian Tradition. <http://www.eckhartolle.com/article/Spirituality-And-The-Christian-Tradition> Letöltés ideje: 2013. november 2.

RUH, Kurt: A nyugati misztika története. Első kötet. A patrisztikus alapok és a 12. század szerzetesi teológiája, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

RUHBACH, Gerhard – SUDBRACK, Josef: Nagy misztikusok, Kairosz Kiadó, h. n., 2005.

STINISSEN OCD, Wilfrid: Idő és örökkvalóság, Új Ember Kiadó, Budapest, 2003.

SZENT ÁGOSTON vallomásai, Ecclesia Kiadó, Budapest, 1974.

Thomas Keating. http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Keating Letöltés ideje: 2014. február 1.

TOLLE, Eckhart: A jelenlét művészete. <http://www.eckhartolle.hu/news.php?extend.57> Letöltés ideje: 2014. február 1.

TOLLE, Eckhart: A most hatalma. Útmutató a megvilágosodáshoz, Agykontroll Kft., Budapest, 2001.

TOLLE, Eckhart: A most hatalma a gyakorlatban. Nélkülözhetetlen tanítások, meditációk és gyakorlatok a pillanat erejének felismeréséhez, Édesvíz Kiadó, Budapest, 2008.

TOLLE, Eckhart: Az örökkévaló megérintése, Agykontroll Kft., Budapest (6 DVD).

TOLLE, Eckhart: Csend a világ közepén. Findhorn-lelkigyakorlat, Édesvíz Kiadó, Budapest, 2007 (könyv + 2 DVD).

TOLLE, Eckhart: Megszólal a csend, Agykontroll Kft., Budapest, 2003.

TOLLE, Eckhart: Új Föld. Ráébredni életed céljára, Agykontroll Kft., Budapest, 2006.

VANYÓ László: „Legyetek tökéletesek...” Tanulmányok a keresztény aszkézis történetéhez a szerzetesség kialakulásáig, Szent István Társulat, Budapest, é. n.

VORGRIMLER, Herbert: Új teológiai szótár, Göncöl Kiadó, Budapest, 2006.